

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

1 кастрычніка

2004 г.

№ 39/4276

АНОНС!

Восеньскія настроі перад бабінным летам

Не трэба нашым пісьменнікам баяцца злабэдзённых тэм. Не трэба ўцякаць у медыталагію ды інтэлектуальнае літаратурна-манаскае паслушэнства. Не трэба ёрнічаць над боскай літарай чалавекатварэння, а тым больш прагнуць матэрыяльнай платы за духоўнае пакліканне...

СТАП.

6

Ніхто з нас не спрачаецца з ісцінай — каб падтрымліваць цела здаровым, трэба хадзіць да тэрапеўта. Але не кончы задумваецца пра здароўе псіхік. Таму асноўныя праблемы, якія хваляюць падлеткаў у школе: заніжанае самаацэнка, няўпэўненасць у сабе, адчуванне пустаты і непатрэбнасці, расчараванні пры першым каханні, вучні перажываюць ці сам-насам, ці дзеляцца імі з сябрамі або з людзьмі, якіх паважаюць. А да спецыяліста звяртаюцца толькі тады, калі ў сем'ях ужо робіцца невыносна, як кажуць самі псіхалагі, пачынаецца пажар. І тады з наступствамі даводзіцца змагацца не толькі псіхалагу, але і сацыяльнаму педагогу.

СТАП.

4

Красуня года

Выбіраць характэрнае сярод характава, вызначаючы яго эталон для ўсёй краіны... Каму яшчэ выпадаў такі складаны выбар: сур'ёзны, адказны, прыемны і, што ні кажыце, суб'ектыўны, — выбар, які рабіла журы IV Нацыянальнага конкурсу прыгажосці! Дзяўчат-фіналістак было не так і многа — 24: столькі прэтэндэнтак на карону "Міс Беларусь-2004" засталася з больш як 2 тысяч удзельніц папярэдніх адбораў. Ды карона чакала адзіную...

Перад кульмінацыяй спаборніцтва дзяўчаты прайшлі стажыроўку паводле праграмы Нацыянальнай школы прыгажосці, падрыхтаваўшыся да чатырох дэфіле і да т.зв. інтэлектуальнага конкурсу. Фінал праходзіў на сцэне Палаца Рэспублікі (у кантэксце святочнага музычна-танцавальнага шоу) у два туры. Спачатку — паказ у нацыянальных строях, зробленых з улікам этнаграфічных асаблівасцяў розных рэгіёнаў. Затым — дэфіле ў купальных касцюмах. Да наступных выхадаў — у адзенні маладзёжнага, спартыўнага стылю і ў вечаровых сукенках — адпаведна ўмовам былі дапушчаны толькі 12 фіналістак. Ім жа давалося трохі пагутарыць на сцэне, адказваючы на пытанні журы.

Урэшце, строгія суддзі на чале з міністрам культуры Л.Гулякам назвалі пяць імёнаў: Алена Аладка — Міс фота, Ірына Кучко — Міс чароўнасць, Вольга Курышка — Другая віцэ-міс, Вольга Герасімовіч — Першая віцэ-міс. І Вольга Антропава — Міс Беларусь-2004.

Першая красуня — прадстаўніца Віцебшчыны. Як вядома, сёлета, дзякуючы асабістай кантролю Прэзідэнта РБ, быў забяспечаны максімальна шырокі ўдзел у кастынгх дзяўчат з усяе краіны. Прыгажосць — вялікі дар прыроды, а значыць — нацыянальнае багацце, да якога дзяржава ставіцца з увагай і адказнасцю. Ад удзелу нашых прадстаўніц у еўрапейскіх і сусветных конкурсах прыгажосці, ад развіцця мадэльнага бізнесу залежыць усё ж і міжнародны прэстыж Беларусі.

вед ад першай асобы, але і ў якасці прыкладу, які даказвае здольнасць астралогіі правільна прадказваць будучыню, выбраў не якую-небудзь выдатную гістарычную асобу, а сябе. Вось некалькі характэрных цытат. «Узяўшы інфармацыю аб маім нараджэнні і карыстаючыся табліцай, вызначце ўзыходны знак майго гараскопа»¹. «Такім чынам вы можаце прыйсці да высновы, што чалавек (у дадзеным выпадку я) збіраецца стаць ці здольны быць прафесійным пісьменнікам.» «Сем з дзесяці планет знаходзяцца ў верхняй частцы карты. Я абсалютна незалежны і дзейнічаю самастойна.»

Тое самае можна знайсці і ў кнізе амерыканца Рычарда Вебстэра па хірамантыі «Чытанне далоні для пачаткоўцаў»³, у кнізе амерыканкі Лізы Песчэл аб варажбе на рунах «Руны для пачаткоўцаў»⁴ і шмат якіх іншых.

Але далей за ўсіх пайшоў, здаецца, Альфрэд Хічкок, вядомы амерыканскі

Таму прашу лічыць аўтарам мяне. Дзякуй Богу, грошай у мяне для гэтага хапае: выдам кнігу пад уласным імем, ну а каб не панесці адказнасці за плагіят, так і быць, прастаўлю яшчэ і імёны сапраўдных аўтараў».

Калі знаёмішся з падобнага роду літаратурай, то разумеш, наколькі чужы для нас свет спарадзіў усе апісаныя ў ёй з'явы. У нашай краіне здараюцца праблемы з забеспячэннем школ падручнікамі, таленавітыя аўтары шукаюць, як апублікаваць свае творы, — і ўсё гэта адбываецца ва ўмовах барацьбы за развіццё грамадства, за ўздым яго духоўнага ўзроўню, за павышэнне творчага патэнцыялу і жадання працаваць на карысць і росквіт дзяржавы. А ў гэты час ахопленыя славалюбствам людзі, якія не ведаюць, куды падзець грошы, хочучы павучыць нас, як жыць у адпаведнасці з рухам планет на небе і размяшчэннем ліній на далонях.

І калі астралогія ды «ўжасцікі», можа

гаць яго», «Развенчаць грамадскія міфы і кідаць выклік зручным тэорыям» і некаторыя іншыя «дабрадзейнасці». І няма сумнення ў тым, што падобная прапаганда ўжо мае пэўны поспех у нашай краіне. Дастаткова прывесці той факт, што ў газеце, дзе я раздабыў такую «каштоўную» кнігу, я прапанаваў надрукаваць некаторыя свае нататкі. З усяго, што было аддадзена ў распараджэнне рэдакцыі, надрукавалі толькі артыкулы забавляльнага характару пра цыганую і школьнае жыццё. Што ж датычыцца нататкаў на грамадскія тэмы, то некалькі з іх, нейтральнага характару, былі даволі неахвотна дапушчаны да апублікавання, а астатнія і зусім «зарэзаныя». На маё здзіўленне гэтай акалічнасцю рэдактар адказаў, што жадае публікаваць толькі матэрыялы, у якіх вельмі востра ставіцца праблема і каб абавязкова прысутнічалі прэтэнзіі да ўлады. Калі ж такіх аб'ектыўна няма ў наяўнасці, то неабходна хоць бы ўс-

Змагацца з разбуральнымі тэндэнцыямі

рэжысёр фільмаў жахаў. Ён выдаў кнігу — зборнік апавяданняў-страшылак. Тытульны ліст выдання аформлены наступным чынам: «Альфрэд Хічкок. Галерэя прывідаў. Апавяданні». Чытач, асабліва калі ён знаёмы з фільмамі дадзенага аўтара, будзе заінтрыгаваны кнігай і хоча яе прачытаць. Але што чакае такога чытача далей, за тытульным лістом? Апавяданне Уільяма Брукса «Палёты місіс Эмелін», Алджэрнона Блэквуда «Даліна звяроў», Роберта Артура «Пракляты трылер» і некаторыя іншыя — усяго дзесяць апавяданняў дзевяці розных аўтараў. Чаму ж тады аўтарам кнігі названы Альфрэд Хічкок? Можна быць, ён сам растлумачыць? З яго прадмовы, што займае роўна дзве старонкі з двухсот дваццаці трох, можна выбраць толькі два сказы, у якіх утрымліваецца нейкі аддалены намёк на тлумачэнне. «Што ж, цяпер самы час запрасіць вас прагуляцца па маёй галерэі. ... Я сабраў тут дзевяць найбольш адметных аўтараў, прызнаных майстроў жанру.»⁵ Калі перакласці гэтае выказванне на больш зразумелы лад, сфармуляваць думку А. Хічкока больш шчыра, то правамерна будзе сказаць: «Мне спадабаліся апавяданні некаторых пісьменнікаў, і я пазайздросціў, што напісаў іх не я, а хтосьці іншы. Мне так хочацца, каб слава за такія творы належала мне, а не іншым.

быць, не такая ўжо і шкодная сацыяльная з'ява — у кожнага сваё хобі — то пранікненне чыіх-небудзь асабістых амбіцый у сферу масавай інфармацыі павінна насцярожыць. Вось, напрыклад, якія «каштоўнасці» прапаганда Дэвід Рэндал: «Кожны ведае, што рэпарцёр — моцны арэшак. Цынчны, практычны, цвёрды і нават, магчыма, крыху жорсткі. Такі зазірне ў вочы набожчыку — і ўсміхнецца»⁶. І далей гэты аўтарытэтны «асветнік» прыводзіць прыклад, на яго думку, варты пераймання, калі на судзе абвінавачаны, пачуўшы прысуд сабе — смяротнае пакаранне — кінуўся на суддзю і зарэзаў яго. Усе анямелі ад спалоху, і толькі адзін рэпарцёр, як нічога і не здарылася, напісаў некалькі слоў на аркушы паперы — экстранае паведамленне ў рэдакцыю — і даручыў клерку перадаць яго па тэлеграфу. Калі той адправіўся выконваць даручэнне, усе крыху ачунялі ад стрэсу і, здзіўленыя вытрымкай журналіста, захацелі даведацца, што ж ён напісаў. Дагналі клерка і выхалілі ў яго лісток. На ім было напісана: «Суддзю пырнулі, суддзю пырнулі, суддзю пырнулі...»

Вось па якіх кнігах навукаюцца сучасныя журналісты недзяржаўных друкаваных выданняў, мэта якіх, калі верыць таму ж Д. Рэндалу, — «Супраціўляцца ўрадаваму кантролю ці ўвогуле пазбя-

тавіць нейкі намёк, калючую фразу, каб зачэпіць каго-небудзь, выклікаць у чытачоў пачуццё незадаволенасці, крыўды ў сувязі хоць з нейкім адмоўным станам рэчаў у краіне.

Вось якія вынікі пранікнення чужародных, варажых ідэй у сферу грамадскай свядомасці. Як бачна, на ідэалагічным фронце па-ранейшаму напружана, і зусім рэальна стаіць праблема барацьбы з разбуральнымі тэндэнцыямі.

Сяргей АБРАМОВІЧ

¹ Дэвід Рэндал. Універсальны журналіст. — Год і месца выдання не пазначаны. — С.3—4.

² Уільям Хьюіт. Астралогія для пачаткоўцаў. Пераклад з англійскай. — М., Файр-прэс, 2002, С.155.

³ Рычард Вебстэр. Чытанне далоні для пачаткоўцаў. Пераклад з англійскай. — М., Файр-прэс, 2001.

⁴ Ліза Песчэл. Руны для пачынаючых. Пераклад з англійскай. — М., Файр-прэс, 2002.

⁵ Альфрэд Хічкок. Галерэя зданяў. Апавяданні. Пераклад з англійскай. — «Фенікс», Растоў-на-Доне, 2001, С.4.

⁶ Дэвід Рэндал. Універсальны журналіст. — Год і месца выдання не пазначаны. — С.221.

Песнямі віталі каравай

Фестываль-кірмаш «Дажынкi-2004» прайшоў у Ваўкавыску.

Дзевятую восень сустрэла краіна пад знакам дажынак. Спаконвечнае беларускае свята ўраджаю са старога добрага сялянскага рытуалу зрабілася не толькі прафесійным святам працоўнікоў вёскі, але і новай усенароднай традыцыяй нашай дзяржавы.

Дзевятая восень... За восем папярэдніх гадоў, а то і за восем дзесяцігоддзяў не было такога дзіва: збожжавы каравай Беларусі пераважыў сёлета 7 мільёнаў тон! І «Дажынкi-2004» сталіся ўсеагульным святам, адзнакай годнага, па-гаспадарску самастойнага жыцця ва ўласным нашым доме, адзнакай эканамічнай пэўнасці. Нездарма ж кажуць: хлеб — усяму галава!

Пра высокае значэнне, якое надае «Дажынкам» кіраўніцтва краіны, сведчыць тое, што пераможцы рэспубліканскага спаборніцтва па ўборцы ўраджаю збожжавых і зернебабовых культур і нарыхтоўцы кармоў атрымалі ўзнагароды з рук Прэзідэнта дзяржавы. Праз «Дажынкi» ажыццяўляецца і актуальная дзяржаўная палітыка развіцця малых гарадоў: рыхтуючыся да свята, «сталіцы» восеньскага фестывалю абнаўляюць сваё аблічча, добраўпарадкоўваюцца, набываю-

чы вабнасць сучасных еўрапейскіх мястэчак. Для Ваўкавыска гэта вельмі дарэчы, бо ў наступным годзе ён урачыста адзначыць сваё тысячагоддзе.

Будзем са сваім хлебам! Але ж — «не хлебам адным...» І героі жыва святкавалі напоўніцу. Пасля ўрачыстай цырымоніі ганаравання адначасова на некалькіх пляцоўках разгарнуліся канцэртныя праграмы з удзелам самадзейных і прафесійных артыстаў. Свята каравая народ наш спрадвек прывіскаў свае прыгожыя абрады і лепшыя песні.

Я.КАРЛІМА

Фота М.Пятрова

Хто паедзе ў Лілехамер?

Прадстаўніка Беларусі на «Еўрабачанні-2004» выбіралі, што называецца, усім светам.

і такім чынам быў абраны лідэр спаборніцтва. Цяпер яму накіравана прадстаўляць Беларусь на т.зв. дзіцячым «Еўрабачанні-2004», што пройдзе 20 лістапада ў нарвежскім горадзе Лілехамеры.

Спаборнічаць за ўдзел у «Еўрабачанні» мелі права юныя эстрадныя спевакі (узрост ад 8 да 15 гадоў) з песнямі, якія пакуль нідзе не гучалі, былі напісаныя самімі выканаўцамі або іх аднагодкамі, і захоўвалі пэўны хранаметраж. На выхад у адборачны тур прэтэндавала 27 канкурсантаў са сваімі песнямі. Фінішавала толькі дзевяць, песні якіх ацэньвала журы пад старшынствам В.Райчыка, мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра эстрады.

Восем юных спевакоў, якія паспяхова фінішавалі, але не набралі пераможных балаў, ні ў якім разе не апынуліся ў станюшчы аутсайдыраў. Яны таксама пераможцы і атрымаюць запрашэнне ў новыя музычныя тэлепраграмы, а ў наступным

годзе змогуць зноў падаваць заяўкі на ўдзел у адборачным туры конкурсу песень для «Еўрабачання».

«Часцей спявайце разам!» — звярнуўшыся да канкурсантаў, В.Райчык параіў дзецям больш кантактаваць праз мастацтва і падзяліўся задумай правядзення іх супольных канцэртаў у Беларускай акадэміі музыкі, у сталічных школах, на сцэне Маладзёжнага тэатра эстрады.

Аднак у дзевяці лепшых журы мусіла

вылучыць аднаго. Такім чынам, Ягор Валчок, 12-гадовы мазырчанін, і яго песня «Спявайце са мною» на тэкст Уладзіслава Цясленкі будуць прадстаўляць Беларусь на сцэне «Еўрабачання» ў Нарвегіі. Гэта, як заўважыў хтосьці з прысутных у студыі, — велізарная адказнасць, вялікі гонар і, напэўна, — шчасце. Гэта не проста зорная гадзіна для юнага выканаўцы, але надзвычай адказны час працы над сабой. Лепшыя спецыялісты дапамогуць вытрымаць Ягору цяжар сапраўднага выпрабавання, належным чынам падрыхтавацца да міжнароднага конкурсу. Але, як вядома, шмат яшчэ залежыць і ад капрызаў спадарыні ўдачы.

Артыстычны, абаяльны, гарэзлівы, музычны, з характарам у голасе, Ягор Валчок... Беларусь будзе «балець» за яго, падхопліваючы мажорны матыў: «Зоркі сьпяюцца ў рукі — спявайце са мною!»

С.Б.

Школьнікам — пра айчынную гісторыю

Дзякуючы настаўніцы Тамары Іванаўне Красуцінай у сталічнай школе № 140 часта праводзяцца сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі. Вось і нядаўна госцем дзесяцікласнікаў быў лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь Аляксандр Марціновіч, які раскажаў ім пра слаўную гісторыю горада-героя Мінска, пра сваю працу над серыяй кніг "Хто мы, адкуль мы". Яна прысвячаецца знакамітым людзям, якія ў розныя гады шмат зрабілі для сваёй Бацькаўшчыны, а таксама пра тых, хто хоць і нарадзіўся ў іншых мясцінах, але свой лёс звязаў з Беларуссю. Гэтая яго сваёасаблівая гістарычная бібліятэчка папоўнілася ўжо пяццю выданнямі. Але А. Марціновіч не менш плённа працуе і над кнігамі для дзяцей, аб чым засведчылі такія з іх, як "Святая Ефрасіння", "Залатавуст з Турава", "Сімяон, сын Полацка".

В.Г.

Музей — ахоўнік мінулага

Вось ужо больш за 20 гадоў першая сярэдняя школа Узды ганарыцца музеем Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна. Спачатку экспанаты захоўваліся ў невялікім класным пакоі, потым музеем стала і частка школьнага калідора. Зараз музей складаецца з залаў: у першай — матэрыялы пра класіка рускай літаратуры, у другой — экспанаты пра слаўных людзей Уздзеншчыны.

Завітаўшы ў другую музейную залу, вы адкрыеце для сябе творчасць мастачкі Айшы Александровіч. Асобна прадстаўлены матэрыялы пра драматурга Аляся Махначна. А ён жа яшчэ вядомы як і абаронца Брэсцкай крэпасці.

Сярод музейных экспанатаў вучняў, выпускных класаў цудоўныя лянныя абрусы. Іх, дарэчы, выткала загадчыца музея Алена Уладзіміраўна Батракова.

Аляксандр КАРЛЮКЕВІЧ

"Мой родны кут"

У мастацкай галерэі "Універсітэт культуры" (Палац Рэспублікі, Кастрычніцкая пл., 1) адкрылася выстава творчых работ члена Саюза мастакоў Беларусі, лаўрэата прэміі "За духоўнае адраджэнне" прафесара Шауры Рыгора Фёдаравіча.

Рыгор Фёдаравіч ва ўніверсітэце культуры працуе з 1977 года. Ён узначалвае кафедру народнага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, якая рыхтуе спецыялістаў для сферы народнай творчасці. У сваёй рабоце ён спалучае педагогічную, навуковую і творчую дзейнасць. Пад яго кіраўніцтвам падрыхтавана звыш 300 выпускнікоў, якія працуюць у розных кірунках культуры, адукацыі і мастацтва. Як навуковец Рыгор Фёдаравіч з'яўляецца аўтарам шматлікіх манаграфій, вучэбных дапаможнікаў, артыкулаў у беларускіх і замежных выданнях. На выставе глядачы змогуць пазнаёміцца з акадэмічнымі работамі аўтара, прасякнутымі асаблівай любоўю да прыгажосці роднага краю.

Выстава працуе па 3 кастрычніка штодзённа з 11.00 да 19.00, акрамя панядзелка і аўторка.

Жанна МАЛІЕВІЧ

Ужо і здзіўляцца не здзіўляешся, чарговы раз перад чарговымі выбарамі (гэты раз — парламенцкімі) назіраючы, як на соннай расцы апазіцыйнай балаціны раптам пачынаюць праступаць, выяўляюцца знаёмыя і добра-такі збрыдлыя за апошняе дзесяцігоддзе адозвы і пагрозы, а на экранах самых "вальналюбівых" расійскіх тэлеканалаў — нахабна-няшчасныя твары "лідэраў беларускай апазіцыі", нікім у свеце не прызнаных, апроч усёядных палітыканаў, не важна дзе — на За-

краіны — гвалт "апазіцыі", напалоханай поспехамі свайго народа: "Еўропа павінна ўвесці эканамічныя санкцыі супраць Беларусі!" Узводзяцца бальніцы, школы, палацы спорту, жылыя мікрараёны — лямант на ўсё свет: "усё робіцца за кошт дабрабыту людзей, чые правы парушаюцца!" Ураджай сабралі нябачаны (сем з паловай мільёнаў тон!), усім народам пераможцаў жніва ўшаноувалі — а паўсюдна "патычныя" ўлёткі расклеіваюцца з чарговымі высновамі "народнага паэта", што мы ўсё "прапілі, прасцалі" (ды прабачыце мне чытач гэту цытату!)... Што гэта? Чым падобнае можа быць выклікана, як не ту-

Бог даў нам веру ў сілу сваю

хадзе ці Усходзе — прапісаных, якія не любяць (ну, не любяць, і ўсё тут!) Беларусь, якія не прызнаюць (ну, не прызнаюць, хоць ты трэсні!) выбару беларускім народам свайго шляху развіцця.

Здавалася б, не прызнаюць і не прызнаюць (усім любы не будзеш!), не любяць і не любяць (ніхто іх прызнання ў любві асабліва і не чакае!), але ж на гэтым не спыняюцца ні "загартаваныя" ў палітычных звадах, што чыняцца імі па ўсім свеце "настаўнікі", ні іх шчодро аплачаныя "вучні", якія калі чым і вызначаліся за ўсе апошнія гады, то толькі тупой (не сляпой, як водзіцца, а менавіта тупой!) нянавісцю да ўсяго стваральнага, да ўсіх, хто ўсе гэтыя гады нястомна працуе, жадаючы бачыць сваю Бацькаўшчыну, сваю Беларусь багатай і квітнеючай.

Праводзіцца вывераная інавацыйная палітыка, укараняюцца самыя сучасныя тэхналогіі на буйнейшых прадпрыемствах

пой нянавісцю да свайго народа? Як не тупой злосцю, якая размыла ў іх змізарных душах усе пастулаты народнай маралі?

Час прайшоў далёка наперад, усе мы сведкі, з якой любасцю і годнасцю аднаўляюцца, маладзюць старыя вёскі і гарады па ўсёй Беларусі, бо ёсць на тое і добрая воля, і заробленыя добрай працаю сродкі, а тыя, каго напраўду хвалюць не нашы правы, пра якія яны столькі галосіць, а іх уласныя кішэні, засталіся на ўзбоччы, далёка ззаду, на пачатку дзевяностых гадоў адшумелага стагоддзя. І, пэўна, не варта было б гаварыць пра іх (хто мае вочы, той бачыць!), калі б не трывога за дзяцей і ўнукаў нашых, што па маладосці ўласцівай няўрымслівасці, па нявпытнасці ці неасцрожнасці могуць "заразіцца" бацыламі хлусні і азлобленасці "вечна незадаволеных".

Бог жыве на Беларусі! — не мной сказана, не мне ў тым усумніцца. Бог даў нам розум своечасова ўгледзець край

безданы, каля якога мы апынуліся пасля гвалтоўнага развалу Савецкага Саюза, і адысціся, адступіць ад яго. Бог даў нам веру ў сілу сваю, у права сваё на абраны шлях тады, у дзевяностыя, — і падчас выбараў першага прэзідэнта краіны, і падчас першага рэфэрэндуму. Бог дасць — ніхто не спігне нас са шляху ў годную для ўсіх людзей будучыню і цяпер.

А прэтэндэнты на ўладу... Яны былі і ёсць скрозь і паўсюдна, у любой краіне. Толькі скрозь і паўсюдна любому народу патрэбен не партыйны ці алігархавы "ўскормлены" кіроўца, які, не "патрафіўшы" густам партыйцаў ці алігархаў, лёгка мяняецца, замяняецца іншым, больш згаворлівым, а лідэр — народам вызначаны і абраны лідэр, якому можна даверыць свой лёс. Беларусь такога лідэра мае! Беларусь свайго лідэра, свайго Прэзідэнта, у любой добрай справе падтрымлівалі і падтрымліваюць. Падтрымаюць і 17 кастрычніка!

Таіса БОНДАР

Выдавец, арганізатар, асветнік

З нагоды 130-годдзя з дня нараджэння Аляксандра Уласава ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы адбылася вечарына. Вяла яе навуковы супрацоўнік музея Дзіяна Філіповіч. На вечары выступіла сваячка, пляменніца А. Уласава, дачка Веры Ніжанкоўскай Ірына Ніжанкоўская. Яна падзялілася ўспамінамі сваёй маці пра асобу А. Уласава.

Таксама ў вечарыне прынялі ўдзел даследчыкі, крытыкі, навукоўцы. Доктар філалагічных навук Арсен Ліс раскажаў пра значнасць постаці А. Уласава, пра гістарычны перыяд, у якім ён жыў.

Аспірант Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Аляксандр Пашкевіч раскажаў пра А. Уласава як палітыка. Дырэктар Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Ганна Запартыка вяла гаворку пра матэрыялы, што знаходзяцца ў архіве. Даследчык, пісьменнік Уладзімір Содаль паказаў урывкі з падрыхтаванага ім відэафільма пра А. Уласава. Ён жа рыхтуе кнігу пра яго. Галоўны захавальнік фондаў музея Я. Купалы Марыя Чабатарэвіч распавяла пра сувязь Уласава і Купалы, пра дакументы, што тычацца слаўтага выдаўца. Сваё слова сказала пра А. Уласава і Алена Барысава, якая добра ведала яго жонку.

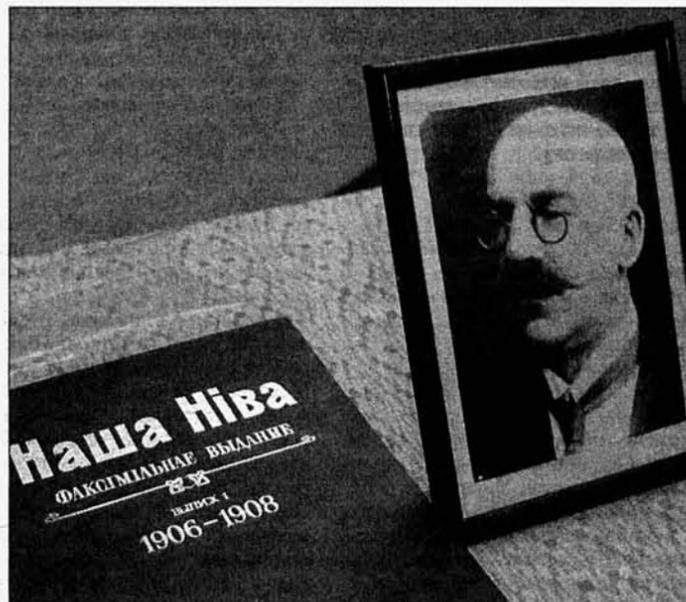
Напрыканцы выступіў бард Зміцер Бартосік з некалькімі песнямі пра Вільню.

Працавала выстава з фондаў музея, на якой былі паказаны лісты, фота, успаміны А. Уласава.

Выдавец, арганізатар, асветнік — гэтыя словы праходзілі лейтматывам праз усе выступленні.

Аляксандр КРУШЫНА

Фота К. ДРОБАВА

— Ала, скажыце, што такое сацыяльная псіхалогія наогул, і для чаго яна патрэбна ў школе.

— Ёсць шмат вызначэнняў навукі "сацыяльная псіхалогія". Але мне падабаецца больш за ўсё наступнае: "навука, якая займаецца вывучэннем таго, як людзі думваюць адзін пра аднаго, як яны ўплываюць адзін на аднаго і як ставяцца адзін да другога". Гэта вызначэнне Дэвіда Маерса, амерыканскага прафесара псіхалогіі. І я лічу, дакладней не скажаш.

Чаму такую прафесію, як сацыяльны педагог, увялі ў нашы школы? Толькі таму, што і мы, беларусы, не збіраемся ў XXI стагоддзі жыць, як жылі ў XIX. Жыццё мяняецца, робіцца ўсё больш складаным, растуць фізічныя і псіхалагічныя напружкі, якія ўплываюць на нашых дзяцей. Заўсёднае пытанне: ці зменіцца сам чалавек, яго ўчынкі, калі ўдасца разабрацца ў прычынах яго паводзін. Што правярае, да прыкладу, школьніка чыніць шкоду ці дапамагае іншым? Ад чаго распальваюцца канфлікты, і якім чынам сіснуты кулак можа ператварыцца ў руку дапамогі? Адказы на гэтыя пытанні і павінен знаходзіць сацыяльны педагог.

яльны педагог толькі сутыкаюцца з праблемай, фіксуюць яе. А сама праблема застаецца нявырашанай, прыхоўваецца і праз пэўны час можа выбухнуць з новай сілай.

— Ала, вы казалі: агрэсіўныя паводзіны падлетка. А што такое агрэсія з пункту гледжання сацыяльнага педагога, што ўплывае на агрэсію юнака ці дзяўчыны і ці магчыма яе кантраляваць?

— Сацыяльны псіхологі вызначылі агрэсію як фізічныя або вер-

спадбаўся іх знешні выгляд, як тыя былі прычасаны, нафарбаваны, апарануты. Бойка вызначалася асаблівай лютасцю і нянавісцю да дзяўчат з Уручча. З іх здэкаваліся, іх абражалі, ім падралі вопратку, выдзіралі валасы, выбівалі зубы. Жах, нармальнаму чалавеку такое проста немагчыма ўявіць.

Зразумела, што гэта крайні выпадак, які заканчваецца судом і пазбаўленнем волі падлетка. А хто з нас не назіраў выпадкаў, да якіх мы ўсё прывычаліся: на дзіця мо-

тэры акрамя іх пражываюць яшчэ і дзядзькі, браты яго маці. Але самае жахлівае, што яшчэ высветлілася, хлопец не прапісаны ў гэтай кватэры. Атрымліваецца, што калі бабуля і маці памруць, дзядзькі выкінуць яго на вуліцу. Мы спыталі ў бабулі, чаму яна не прапісвае ўнука, плошчы ж хапае? Ведаецца, што яна адказала? Літаральна: а калі ён ажэніцца, дык жонку ж сюды прывядзе! Мы пачалі грукацца ва ўсе дзверы: зярталіся ў міліцыю, не дапамагло; по-

дома яны выплэскаюць сваю злосць на дзяцей. Вось і ўсё вихаванне.

А бываюць і такія выпадкі, калі бацькі чыняць жорсткі кантроль над дзецьмі, ставяць ім невыканальныя патрабаванні, несумяральныя з іх узростам. І пасля невыканання — караюць. Тады дзіця ў знак пратэсту, бунтуе, можа сысці з дому, кідае хадзіць на заняткі. Яму здаецца, што бацькі яго не любяць. У такі момант ён разважае прыкладна так: "Я сяду, а вы без мяне тады паплачаце", — або: "Я захварэю і памру, вось тады вы..." Але захварэць не атрымаецца, паміраць не хочацца, а сысці з дому прасцей.

Што ў такім выпадку трэба рабіць псіхологу і сацыяльнаму педагогу? Пераконаваць і даводзіць школьніку: неабходна вярнуцца дадому, хадзіць на заняткі. Толькі трэба гэта рабіць вельмі тактоўна. З падлеткам ні ў якім разе нельга размаўляць з пазіцыі "псіхалагічны кліент", "настаўнік-падлетак". Толькі калі з падлеткам размаўляць на роўных, можна наладзіць з ім даверлівыя адносіны і дапамагчы ўбачыць яго свае памылкі. І толькі тады ў яго змяняцца адносіны да школы, бацькоў, сяброў і знаёмых.

Для бацькоў цяжкі падлеткаў я б параіла наведваць універсітэт псіхалага-педагагічных ведаў, які існуе ў кожным раёне горада. Там ім распавядуць, што фізічныя пакаранні дзяцей даюць толькі негатыўныя эфекты і фармуюць у іх менавіта тыя паводзіны, ад якіх бацькі і хочуць пазбавіцца. Што менавіта цяжкі падлеткі, якія атрымлівалі ў дзяцінстве ад бацькоў абразы і суровыя фізічныя пакаранні, часцей збягаюць з дому. І што, калі мы хочам міру і згоды, нам неабходна фармаваць, заахвочваць спагаду і кааператыўнасць з самага ранняга ўзросту. Ёсць і канкрэтныя парадкі, да прыкладу: як бы бацькі ні былі загружаны цяжкай працай, яны павінны некалі ўвечары сесці з дзіцем разам каля тэлевізара, абмеркаваць тую ці іншую перадачу, ці ўбачаны фільм, а ў выхадныя прыбрацца разам у кватэры, адрамантаваць машыну. Ажыццяўленне хаця б адной з такіх простых парад зніжае колькасць правапарушэнняў з боку юнакоў і колькасць удзельнікаў падлеткавых групавых.

І яшчэ, мы заўсёды павінны памятаць, што ніколі не павінны правакаваць падлетка на барацьбу з намі, часам на вельмі жорсткую барацьбу, з якой мы часцей за ўсё выходзім пераможнымі.

Дзеці пераймаюць агрэсію як мадэль паводзін — каліруюць іншых людзей. Напрыклад у сям'і, дзе бацькі вельмі часта ўжываюць пакаранне, дзеці звычайна выкарыстоўваюць падобныя формы паводзін у адносінах з іншымі. Гэта прасочваецца і ў школе, і ў сям'і, і па-за іх межамі.

Ірына ЗАНЕЎСКАЯ

Відаць, каб выправіць чужую памылку, Ала ўзяла на вихаванне шасцігадовую дзяўчынку з дзіцячага дому, бацькоў якой пазбавілі правай называцца бацькамі. Дзяўчынка была пазбаўлена лёсам самага галоўнага ў жыцці — любові маці і бацькі, утульнасці роднага дому. Яна адстае ў псіхічным і фізічным развіцці, але навучыць лётаць гэтае падстарэнае птушаня Ала лічыць сваім святым абавязкам. Хай Бог і людзі дапамагаюць ёй у гэтым!

Жанчына, з якой мы сёння знаёмім нашых чытачоў, ужо 5 год працуе ў сярэдняй, агульнаадукацыйнай школе сацыяльным педагогам. У псіхалогію яна прыйшла не адразу. Спачатку атрымала тэхнічную адукацыю, зразумела, што праца інжынера не для яе. Доўга не магла сябе знайсці, спрабавала сябе шмат у якіх прафесіях. Дзякуючы кантактнасці і шчырасці, яна лёгка знаходзіла агульную мову з самымі рознымі людзьмі. І толькі калі патрапіла на прафесійныя курсы па сацыяльнай псіхалогіі, зразумела, што дзіцячая аўдыторыя вабіць яе больш за іншыя. Гэта і вызначыла далейшы лёс. Знаёмцеся, Ала БЫКОЎСКАЯ. З чытачамі ЛіМа яна дзеліцца сваімі назіраннямі, досведам працы з падлеткамі і старшакласнікамі. Мяркую, веданне і разуменне чалавечай псіхікі прыдасца пісьменнікам у стварэнні новых літаратурных вобразаў.

Сацыяльны педагог. Хто ён?

Рэч у тым, што нашае грамадства яшчэ не асэнсавала працу псіхалага як неабходную рэальнасць. Ніхто з нас не спрачаецца з ісцінай — каб падтрымліваць цела здаровым, трэба хадзіць да тэрапеўта. Але не кожны задумаецца пра здароўе псіхікі. Таму асноўныя праблемы, якія хваляюць падлеткаў у школе: заніжаны самаацэнка, няўпэўненасць у сабе, адчуванне пустаты і непатрэбнасці, расчараванні пры першым каханні, вучні перажываюць ці сам-насам, ці дзеліцца імі з сябрамі або з людзьмі, якіх павяжаюць. А да спецыяліста звяртаюцца толькі тады, калі ў сям'ях ужо робіцца невыносна, як кажуць самі псіхологі, пачынаецца пажар. І тады з наступствамі даводзіцца змагацца не толькі псіхологу, але і сацыяльнаму педагогу.

бальныя паводзіны, скіраваныя на нанясенне каму-небудзь шкоды. Пад гэта вызначэнне падпадае рукапрыкладства, непасрэдныя абразы і нават "дражнілікі". Яшчэ псіхологі прыйшлі да высновы, што дзеці пераймаюць агрэсію як мадэль паводзін — каліруюць

Ніхто з нас не спрачаецца з ісцінай — каб падтрымліваць цела здаровым, трэба хадзіць да тэрапеўта. Але не кожны задумаецца пра здароўе псіхікі. Таму асноўныя праблемы, якія хваляюць падлеткаў у школе: заніжаны самаацэнка, няўпэўненасць у сабе, адчуванне пустаты і непатрэбнасці, расчараванні пры першым каханні, вучні перажываюць ці сам-насам, ці дзеліцца імі з сябрамі або з людзьмі, якіх павяжаюць. А да спецыяліста звяртаюцца толькі тады, калі ў сям'ях ужо робіцца невыносна, як кажуць самі псіхологі, пачынаецца пажар. І тады з наступствамі даводзіцца змагацца не толькі псіхологу, але і сацыяльнаму педагогу.

Ніхто з нас не спрачаецца з ісцінай — каб падтрымліваць цела здаровым, трэба хадзіць да тэрапеўта. Але не кожны задумаецца пра здароўе псіхікі. Таму асноўныя праблемы, якія хваляюць падлеткаў у школе: заніжаны самаацэнка, няўпэўненасць у сабе, адчуванне пустаты і непатрэбнасці, расчараванні пры першым каханні, вучні перажываюць ці сам-насам, ці дзеліцца імі з сябрамі або з людзьмі, якіх павяжаюць. А да спецыяліста звяртаюцца толькі тады, калі ў сям'ях ужо робіцца невыносна, як кажуць самі псіхологі, пачынаецца пажар. І тады з наступствамі даводзіцца змагацца не толькі псіхологу, але і сацыяльнаму педагогу.

Сацыяльны педагог у звычайных сярэдніх школах займаецца не самым прывабным бокам жыцця. Да прыкладу, праца з цяжкімі падлеткамі, іх праблемамі з настаўнікамі і бацькамі. Але, спытаеце, адкуль бяруцца цяжкія дзеці? Як правіла, з няпоўных сям'яў ці з сям'яў, дзе адзін з бацькоў з'яўляецца няродным дзіцёнкам, там, дзе ён адчувае недахоп любові да сябе. І як вынік — агрэсіўныя паводзіны ў школе, ці ў сям'і. Ён можа наогул сысці з сям'і ў вулічную кампанію. У такіх выпадках псіхолог разам з сацыяльным педагогам ідуць у такую сям'ю і, калі неабходна, аказваюць дапамогу, праводзяць сумесныя сямейныя кансультацыі, асобныя кансультацыі з кожным членам сям'і.

Вельмі важна правільна павесці размову з бацькамі. Не проста даць высце пары, як кажуць, а вырашыць праблему канструктыўна, разабрацца, хто мае рацыю — падлетак ці бацькі. Тут нельга апускацца да ментарства, да павучальнага педагагічнага тону. Калі павучаць размову ў даверлівым ключы, пераканаць бацькоў сустрэцца не адзін і не два разы, а хаця б разоў восем, тады пасля аналітычнай працы можна дапамагчы сям'і і падлетку. Але, як правіла, бацькі на гэта не ідуць. Атрымліваецца, што псіхолог і сацы-

гуць напасць проста ў вас на вачах, у яго двары, адабраць грошы, абразіць. Я ўжо не кажу аб прыкладах звыклага хамства і бруднай лаянкі ў грамадскіх месцах.

Гэта ўсё віды сацыяльнай агрэсіі, якую мы назіраем у некаторых падлеткаў і пра якую я казала раней. Вы спытаеце, адкуль яна бярыцца і што на яе ўплывае? Паўтаруся, гэтыя юнакі і дзяўчаты паходзяць з так званых няўдалых сям'яў. Сям'яў, дзе алкагалізм пануе ўжо не адно пакаленне і загубіў не адну душу. Сям'яў, дзе адзін з бацькоў няродны дзіцяці, а таму той атрымлівае недастаткова ўвагі і любові. Сям'яў няпоўных, дзе дзіцёнак жыве толькі з адным з бацькоў, які з-за нястачы часу амаль не займаецца ім. Сям'яў, дзе абодва бацькі спрэс займаюцца заробкам грошай, ці проста сваімі асабістымі справамі, а дзіцяці сноўдаюцца самі па сабе, іх выхоўваюць або бабулі з дзядулямі, ці вуліца. Сям'яў, дзе дзіцёнак ўвесь час абражаюць, ці здэкуюцца з яго, або залішне з яго патрабуюць.

Можна пералічваць і далей, але, мяркую, дастаткова. Высновы рабіце самі. Скажу толькі, што сацыяльны псіхологі ўсяго свету даўно заўважылі, што на агрэсіўныя паводзіны чалавека ўплываюць такія немалаважныя фактары як дэпрэсія, абразы, фізічныя або псіхалагічныя боль, агрэсія з боку іншых, цеснота... Усё гэта, нават залішне, сустракаецца ў вышэй названых сям'ях. А гэта ўжо праблема нашай сацыяльнай сістэмы, скажаце вы. Магчыма. Але сутыкацца з такімі праблемамі і вырашаць іх даводзіцца нам, сацыяльным педагогам.

Прыклад адзін выпадак з маёй уласнай практыкі. Не першы год назірала аднаго хлопчыка, які вучыўся ў той школе, дзе працавала. Я яго яшчэ памятаю не такім змрочным і злосным, якім ён зрабіўся цяпер. Апатыя і абыякавасць да вучобы, пропускі заняткаў прымуслі мяне і нашага школьнага псіхалага наведаць яго сям'ю. На той момант яму было 12 гадоў. Аказалася, што ў яго сям'і няпоўная. Бацька, хаця і не разведзены з маці, але стала жыве ў Гродні. Маці співаецца, ёй няма аніякай справы да дзіцяці. Ды і жыць ёй засталася няшмат: у жанчыны цыроз печані. Выхаваннем і доглядам хлопца займаецца старая аўтарытарная бабуля. У двухпакаёвай ква-

Падобныя прыклады можна доўжыць, толькі з некаторымі варыяцыямі. І паўсюль адно і тое ж: няўдалы шлюб, агрэсіўныя напады бацькоў на дзяцей, нявырашаныя кватэрныя праблемы, цеснота і неспрыяльныя ўмовы для жыцця. Ясна адно: агрэсія на пус-тым месцы не ўзнікне. Дзеці з такіх сям'яў як падстрэленыя птушкі. Можна, яны і навуцацца лётаць, але гэта будзе ім вельмі складана.

— Як можа сацыяльны педагог дапамагчы вырашыць сацыяльныя праблемы, якія спараджаюць агрэсіўныя паводзіны? І ці магчыма кантраляваць агрэсію?

— Памянаць сацыяльную структуру псіхолога не ў стане. Застаецца толькі вихаваўчая і адукацыйная праца як сярод бацькоў, так і сярод школьнікаў. Што тычыцца бацькоў, бывае, што некаторыя з іх не ведаюць пра што размаўляць з псіхологам і педагогам. Ім кажаш: дзіця з-за нядбайнасці можна упусціць, ён кепска вучыцца, прапускае заняткі, паводзіць сябе пахамску і г.д., давайце вырашаць праблему разам. Некаторыя бацькі нават не ведаюць што скажаць, хаваюць галаву, як тыя страусы. Размова ў такіх выпадках заканчваецца банальна: яны проста просяць класны журнал, праглядаюць аднакі, пропускі заняткаў. Дастаткова накруціўшыся за дзень,

З 1989 года, раз у два гады, да свята Працы — 1 Мая, прысуджаюцца прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. За гэты час лаўрэатамі сталі 17 калектываў прафесійнай і самадзейнай творчасці і 110 дзеячаў культуры і мастацтва, журналістаў.

У жніўні 2004 года прынята рашэнне аб умовах прысуджэння прэміі 2005 года. Іх будзе:

сем прэміяў у галіне літаратуры і мастацтва, у тым ліку: за творы прозы, пэзіі і драматургіі — дзве прэміі; за музычныя творы, шырока прызнаныя работы кампазітараў, дырыжораў і хормайстраў — адна прэмія; за канцэртна-выканальніцкую дзейнасць — адна прэмія;

за работы ў галіне тэатральнага мастацтва — адна прэмія; за работы ў галіне кінамастацтва — адна прэмія;

за творы жывапісу, скульптуры, графікі і прыкладнага мастацтва — адна прэмія; тры прэміі за дасягненні ў самадзейнай мастацкай творчасці, у тым ліку:

— за актыўную работу па развіцці народнай культуры і самадзейнай творчасці працоўных — адна прэмія;

— за высокія дасягненні ў самадзейнай мастацкай творчасці (для дзіцячага і дарослага калектываў) — дзве прэміі; адна прэмія ў галіне журналістыкі.

На атрыманне прэміі прымаюцца творы і работы, апублікаваныя, публічна паказаныя ці выкананыя за апошнія чатыры гады, але не пазней, чым за 6 месяцаў да ўстаноўленага тэрміну вылучэння на прэмію. Не могуць быць прадстаўлены работы, якія адначасова вылучаны на атрыманне Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, прэміі іншых дзяржаў, міжнародных прэміяў, або якія ўжо атрымалі такія прэміі.

Колькасць намінантаў на атрыманне прэміі ў складзе калектыву аўтараў не павінна перавышаць 4 чалавек.

Вылучэнне работы на атрыманне прэміі праводзіцца працоўнымі калектывамі прадпрыемстваў, устаноў і арганізацый, абласнымі аб'яднаннямі і рэспубліканскімі камітэтамі прафсаюзаў, органамі культуры, творчымі саюзамі і арганізацыямі, міністэрствамі і ведамствамі Рэспублікі Беларусь.

Памер прэміяў Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі 2005 года будзе ўстаноўлены пры прыняцці рашэння аб іх прысуджэнні ў красавіку 2005 года.

Дакументы на вылучэнне на прэмію прымаюцца да 15 снежня 2004 года камісіяй у Федэрацыі прафсаюзаў (220126, г. Мінск, пр. Машэрава, 21, пакой 915).

Тэлефон для даведак 223-95-83.

Загадчык аддзела па культурна-масавай рабоце і спорту апарата Савета ФГБ А.СУША

Назва пасёлка ўтварылася ад імя мясцовай знакамітага канца XIX стагоддзя графа Радамскага, маёнтка якога размяшчаўся ў раёне сучаснай вуліцы Маладзёжная.

У часы Вялікай Айчыннай вайны, ураджэнец пасёлка — Мікалай Фёдаравіч Ішуцін атрымаў званне Героя Савецкага Саюза за фарсіраванне Дняпра, у гонар гэтага славуэта чалавека ўстаноўлены помнік у мемарыяльным парку каля Ратамскай школы, а таксама яго імя носіць адна з вуліц Ратамкі. У гонар яшчэ аднаго ўдзельніка Вялікай Айчыннай вайны і Героя Савецкага Саюза Карыцкага названая цэнтральная вуліца. Ды ўвогуле, назвы ратамскіх вуліц наскрозь прапітаны недалёкім мінулым, савецкай ідэалогіяй: Кастрычніцкая, Рэвалюцыйная, Перамогі, Камсамольская. Усё гэта, безумоўна, сведчыць аб буйным развіцці пасёлка за апошні перыяд. Менавіта на 60-ыя гады прыпадае пік росту насельніцтва. У гэты ж час быў пабудаваны Рэспубліканскі цэнтр па конным спорце і коннегадоўлі, гасцініца "Юнацтва", Ратамская сярэдняя школа.

А ў 80-м годзе ў Ратамцы адбываліся спарторніцтвы па

У сярэдзіне 90-х гадоў на адным з самых прыгожых узвышшаў Ратамкі, на месцы былога дзетдома пабудавалі праваслаўную царкву.

Аднак больш за ўсё сваю ўвагу наведвальнікі аддаюць Рэспубліканскаму цэнтру коннага спорту і коннегадоўлі. З намеснікам дырэктара па спорце ЗАПРЫГАЕВЫМ Сяргеем Васільевічам атрымалася наша гутарка для чытачоў "Ліма".

конным спорце ў межах Алімпійскіх гульняў у Маскве.

Пасля электрыфікацыі чыгункі па накірунку "Маладзечна", Ратамка стала для мінчан адным з найлепшых месцаў адпачынку. Паступова пачалося асваенне ратамскай прасторы такой асаблівай пародай людзей, як дачнікі!

Галоўнай адметнасцю Ратамкі з'яўляецца Мінскае мора (Заслаўскае вадасховішча), якое прываблівае турыстаў, рыбацоваў і проста тых, хто жадае нядрэнна адпачыць не ад'язджаючы далёка з дому. Цікава, што Мінскае мора было ўтворана на месцы балота ў 1948-49-м гадах у выніку будаўніцтва дамбы і ачысткі дна ад тарфяных адкладанняў.

Што мы ведаем пра Ратамку?

Алімпійцам можа стаць кожны!

— Наш Рэспубліканскі цэнтр коннага спорту і коннегадоўлі створаны ў 1996 годзе на базе коннегадоўчага завода, з'яўляецца адным з самых буйных у краіне па маштабе сваёй дзейнасці, — расказвае Сяргей Васільевіч.

— Якія мэты ставіць перад сабой кіраўніцтва цэнтру? Бо званне «Рэспубліканскі» нясе на сабе шмат абавязкаў.

— Наша асноўная і найпершая мэта — выхаваць добрых, смелых і здаровых дзяцей. Пасадзейнічаць таму, каб выхаванцы сталі не толькі выдатнымі спартсменамі, але і адказнымі людзьмі! Сяброўства з коньмі разнавольвае дзяцей, робіць іх упэўненымі ў сабе, больш адкрытымі ва ўчынках. А самае галоўнае — дзеці вучацца ад жывёл дабраціны! Вось гэта, я б сказаў, наша працоўнае крэда!

— Ну, а як жа міжнародныя спартыўныя дасягненні!

— Гэта безумоўна! У нашым цэнтры ёсць усе магчымасці для падрыхтоўкі спартсменаў, самага рознага ўзросту.

— І..
— Я маю на ўвазе тое, што конны спорт адзін з самых складаных і цяжкіх відаў. Ён патрабуе ад спартсмена не толькі вялікай фізічнай сілы, але і маральнай вынослівасці, пэўнай вытрымкі.

У нашым цэнтры амаль усім дзеткам даём магчымасць заявіць аб сабе ў дадзеным відзе спорту.

— Якім чынам!
— Кожны год Рэспубліканскі цэнтр коннага спорту ажыццяўляе набор хлопчыкаў і дзяўчынак 10-12-ці гадоў у групы пачатковай падрыхтоўкі для заняткаў конным спортам.

На працягу 2-х гадоў дзеці спэцыялююцца асноўнымі навыкамі верхавой язды. Прычым, навучанне праводзіцца для дзяцей такога ўзросту бясплатна. Тыя з іх, хто за гэты час сумее заявіць аб са-

бе, праявіць у поўнай меры сваю працаздольнасць — атрымліваюць магчымасць займацца і надалей у нашым цэнтры. У руках кожнага з іх шанец стаць не толькі майстрам спорту ў дадзеным відзе, але і алімпійскім чэмпіёнам!

— Хто-небудзь з цэнтру быў у Афінах!

— Безумоўна! Беларусь на Алімпійскіх гульнях у разрадзе "конны спорт" прадставіла наша выхаванка Ірына Ліс. Яна прайшла складаны чатырохгадовы шлях самаўдасканалення, найжорсткай працы над сабой — усё дзеля дасягнення самых лепшых вынікаў.

— Якая ўвага коннаму спорту надаецца за мяжой!

— Вялікая. Якасць селекцыйнай працы, на жаль, непаўнараўнальна з на-

дысцыпліны і сапраўды

шай. Для развіцця коннага спорту ў Еўропе выдзяляюцца велізарныя сродкі. Што, безумоўна, уплывае на якасць падрыхтоўкі спартсменаў. Аднак зноў жа хочацца паўтарыць, нашыя спартсмены недахоп, магчыма, якіх-небудзь сродкаў і спецыяльных умоў нярэдка кампенсуюць сваёй упартасцю і вынослівасцю.

— Хочацца ўдакладніць, што ж на самай справе ў нашай краіне перашкаджае коннаму спорту пераадолець, так бы мовіць, заняпад!

— Якраз наадварот! Менавіта ў цяперашні час прынята гава-

рыць пра адраджэнне коннага спорту і коннегадоўлі. Шмат ранейшых гадоў сельская гаспадарка ўдзяляла недастаткова ўвагі коннегадоўлі, не тое, што коннаму спорту. Аднак з ростам цікавасці сярод насельніцтва да такога віду спартыўных спаборніцтваў, пачынаюцца і інтарэс да коннегадоўлі. Натуральна, на тэрыторыі нашага Рэспубліканскага цэнтру размяшчаецца конезавод імя Даватара, на якім вырошчваюць коней не толькі для спорту, але і для сельскай гаспадаркі. Такім чынам, ствараюцца ўсе неабходныя ўмовы для развіцця коннага спорту. А наша трэнерская задача выхаваць вартую спартыўную пару — конь і спартсмен, — якая змагла б выступаць на першынях Еўропы, Свету, як адзінае гарманічнае цэлае. Калі такія вынікі дасягнуты, то гэта здорава і прафесійна! Тады гэта сапраўдны конны спорт!

— Усё, безумоўна, вельмі добра. Адкрыццё новых конкурсных клубаў, у тым ліку і прыватных, у нашай краіне сведчыць аб тым, што інтарэс да гэтай

яшчэ раз пацвердзіць запатрабаванасць нашай дысцыпліны.

— Як маленькія "вучні" ставяцца да заняткаў? Можна, каго даводзіцца бацькам прыводзіць за руку!

— Хутчэй наадварот (усміхаецца)! Часам нават прыходзіцца кантраляваць — пайшоў той ці іншы выхаванец дадому, альбо не.

— І..
— Адночы здарыўся такі выпадак. Заняткі з дзецьмі даўно скончыліся, а мне тэлефануе адна з матуль і пытае, дзе яе сын. Высветлілася, што хлапчук падманам патрапіў у дзяннік — месца, дзе коні знаходзяцца днём, і вычэсвае каню грыву!

Вельмі прыемна, што дзіцячыя сэрцы так чула рэагуюць на дабрывіну, якая ідзе ад жывёлы. Але, разам з тым, коні — гэта зона павышанай пагрозы, і знаходжанне побач з імі павінна адбывацца пад наглядом дарослых.

Коні рэагуюць на адрэналін

Напрыканцы нашай вандроўкі ў Ратамку, хочацца працітаваць словы завуча па конным спорце Дваранінавай Элліны Сяргееўны, якая прысвяціла гэтай нялёгкаму занятку амаль усё сваё жыццё, і, я ўпэўнена, можа даць нямала каштоўных парадаў, як пачынаючым, так і больш сталым спартсменам.

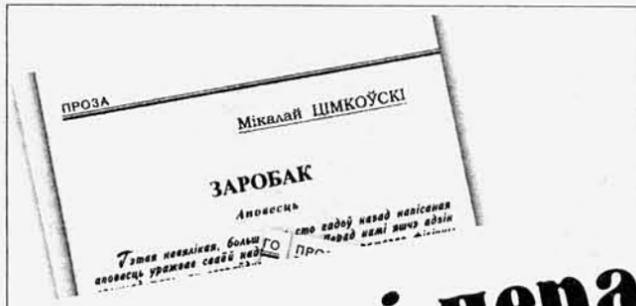
"Конны спорт — гэта занятак для мужных, смелых і адказных людзей. Конь — жывёла не столькі разумная, колькі вельмі чуплая і адчувальная. Ён, як і ўсе жывёлы, не ведае, што такое нянавісць. Калі і бываюць якія-небудзь непаразуменні паміж канём і чалавекам, то гэта з'яўляецца адлюстраваннем агрэсіі самога чалавека. Не рабіце побач з любой жывёлай рэзкіх рухаў, моцна не крычыце, бо ў жывёл прыродай закладзены здольнасці да самазахававання і самаабароны, і тады яны вас не пакрыўдзяць.

Кожны, хто хоча займацца такім складаным відам спорту, павінен памятаць гэту простую і адначасова неабходную ісціну! А астатняе залежыць толькі ад вашай настойлівасці і памкнення. Пспехаў кожнаму!"

Святлана КАНАНОВІЧ

Ужо і не памятаю, калі мне так добра і светла адпачывалася на бацькаўшчыне пасля абрыдлага сталічнага тлуму. Усякая, нават самая цяжкая, работа дзеілася з узнёслаццю і задавальненнем. Анямелія рукі ў вечаровай цышы соладка смялелі ад нарэшце спазнанай уласнай запатрабаванасці. А доўгія чутліва-жаласлівыя размовы з мамай развіваюць лёгкія світалыны сон... На Ключчыне стаяў пракоўкны жнівень.

Не думалася ні пра палітыку, ні пра літаратуру. Нават Алімпіяда агуквалася далёкім тэлевізійным рэхам, як нейкі іншаземны фэст. Тады-сяды раптоўна аб'яўляўся на

маліцца і розумам; буду сьпяваць духам, буду сьпяваць і розумам. Бо, калі ты будзеш дабраслаўляць духам, дык той, хто стаіць на месцы простага

плятаратурныя эскапады Н.Бабінай у "Нашай Ніве": "...можна сказаць напэўна, што беларусы ня хочуць чытаць па-беларуску (як і па-расей-

Восеньскія настроі перад бабіным летам

машыне замачаны мелодыі брат, і гучна хрумстаючы свежым, пасыпаным соллю гурком, душна выдыхаў: *дажалі-такі сёння ля Радомскіх, і праз паўзу: чуў, а нашыя-то ў туркаў выйгралі...* Брат не мог жыць без футбола і рухомага жалеззя, таму яго натуралі заўжды кіраваў адпрыродны дух спарторніцтва.

А на пачатку другога тыдня адпачынку міжволі праявіўся і мой фанатызм. Праходзячы непадалёк, не змог не зазірнуць у прыадчыненыя дзверы вясковай бібліятэкі, не даючы сабе веры, што яна ўсё яшчэ працуе. За парэзаным абанементам сталом драмала, падклаўшы натомленыя рукі пад галаву, усё тая ж "ізбачка" Галя. Яна тут цяпер, аказваецца, толькі на палову стаўкі, асноўная праца — на свінаферме. Хваліцца: *нарэшце выйшла-такі на пенсію.* І праўда, са сваёй школьнай любанскай адукацыяй ажно дваццаць тры гады адсядзела яна ў нашай вясковай бібліятэцы. Прымала калісьці каля 10.000 тамоў кніжнага фонду, цяпер пакідае некаму не больш за 4.000...

— *Кніжкі паспівалі, людзі паспіваліся. Школьнікі зрэдку забягаюць. Шафярня ў карты перакінецца. Выміраем паціху...*

Здаўлена зваяваю на два свежыя нумары часопіса "Маладосць". Выпісалі з гэтага паўгоддзя, ці што?

— *Дальбог, не ведаю. Во, паштарка пачала прыносіць... Дзіва дый годзе...*

— *Што ж, — іранізую, — і чытача свайго яны нарэшце дачакаліся. (Маючы на ўвазе сябе.)*

— *А во й не ўгадаў. Думаеш, адно ў Мінску разумныя жывуць? Лёша, старэйшы Лідчын, браў ужо... Чытае. Мо тваёй сцэжкай пойдзе...*

Бадай, гэта адзінае, што суцешыла. Запісаў я ў Галя на маці (гэтым чынам і не змяняюцца колькасць бібліятэчных абанентаў) сёмы нумар "Маладосць". Праўда, вечарам часцей цягнула да бацькавай Бібліі. Нябожчык меў звячкы чытаць з пазнакамі. І вось я вылоўліваў яго аловачныя "птушачкі" ды запяняўся на там-сям накрэсленых "крыжках". Пазначаныя месцы бацьку альбо моцна ўражвалі, альбо выклікалі ў яго затоеныя сумненні... Да прыкладу, з Першай Кнігі Царстваў (яго Біблія рускамоўная) пра блізкае сяброўства будучага цара іўдзейскага Давіда і малодшага сына Саула Іянафана (пра любоў Давіда да Іянафана "большую, чым жаночую")... У іншых перакладах, у тым ліку і ў В.Сёмухі, гэтая фраза гучыць трохі інакш: "...і палюбіў яго Енатан, як душу сваю"... Паклопкі, як мы ўведзем з далейшага "петліцы", Давід грашыў пралюбадзействам, то "птушачка" з бацькавай рукі зляцела небеспадстаўна... Ды слаба пачуваючы сябе ў тэлогі, як і бацька, пакінуў там усё **як было**... Безадказная "птушачка" засталася на сваім спрадвечным месцы. Прыехаўшы, прачытаў у Л.Вігенштэйна: "Скетчызм не наабвержны, але, відавочна, бессэнсоўны, калі ён хоча сумнявацца там, дзе нельга запытацца. Таму што сумненне можа паўставаць толькі там, дзе ёсць адказ, а адказ — толькі там, дзе што-небудзь можа быць сказана." Мудрым, аднак, было колішняе прыватнае **мысленне**, не тое, што цяперашняе — **універсальнае**...

Таму сёмы сёлетні нумар часопіса "Маладосць" даваўся мне значна лягчэй. Запомніліся дзве публікацыі: аповесць Я.Конева "Нямігі берагі..." і перакладзеная А.Федарэнкам аповесць "Заробак" прызабытага расійскага белетрыста М.Цімкоўскага. Апошняя рэч да ўсяго глыбока ўразіла і моцна працяла сваім унутраным псіхалагізмам.

Ягор Коней выбудаваў сучасны твор на плыткім падмурку гістарычнага мінулага. Нядаўняя трагедыя на станцыі метро "Няміга" звязана ў яго тэксце няўднёнымі ніжамі з драматычным падзеямі, што адбываліся ў мінулым часе на працягу нацыяналь-

нага станаўлення нашых продкаў. Твор вылісаны на **гарманічным** (лагічным) супрацьпастаўленні дзвюх паралельных ліній аднаго сюжэта. Як, да прыкладу, у рамане І.Новікава "Руіны страляюць ва ўпор" паказваецца вызольны гераізм мінчан ад фашысцкай навалы, так у аповесці Я.Конева ў саміх нацыстаў узнікае план гістарычна абаснаванай прэтэнзіі на колішняю арыўскую прыналежнасць акупаванай імі беларускай сталіцы... Трэба толькі правесці археалагічныя раскопкі і знайсці неабвержныя доказы: свастыку на старажытным ганчарным посудзе... Вядома, што і гэтая нядобрая задума скончылася чарговай трагедыяй.

Загнаўшы **воды** крывавай Нямігі пад зямлю, прэч з вачэй сваіх, наіўна думаецца, што мы тым самым зможам вызваліцца ад **яе** **неумірочнай гібласці** (і самабытнасці) — ад уласнай, сабе самім напярочанай долі. Кроў продкаў пераследуе нас і не даруе нам ні здрады, ні злачыства, ні ганьбы, ні хлусні адносна ўласнай нацыянальнай самасці — вось высакародныя і бясспрэчныя высновы новага твора таленавітага літаратара.

Не трэба нашым пісьменнікам баяцца зладабдзённых тэм. Не трэба ўцякаць у медыталагію ды інтэлектуальнае літаратурна-манаскае паслушэнства. Не трэба ёрнічаць над боскай літарай чалавекатварэння, а тым больш прагнуць матэрыяльнай платы за духоўнае пакліканне...

Ці не яркім доказам таго з'яўляюцца найлепшыя творы нашай сучаснай літаратуры: раман Ю.Станкевіча "Любіць ноч — права пацуюць" (чамусьці так і не "раскручаны", уяўляю колькі шуму было б і тут і за мяжой, калі б аўтарам гэтага твора быў нехта з саміх "раскручаных"), аповесць А.Федарэнкі "Нічыё", раман А.Брава "Каменданці час для ластавак"...

Абагулілася і змізарнела да сярэднеарыфметычнага само ўласнае чалавечэ жыццё ў сучасным грамадстве ці здрабнелі самі пісьменніцкія асобы? Адкуль выйшаў Дух? І куды ён мае вярнуцца? І гэта бяда не толькі беларускага пісьменства. Уся сусветная літаратура "скурылася" альбо сышла ў "скіт". Трымаецца толькі тое, што падтрымліваюць. Чутно толькі тое, што крычыць. **Прадчытваецца** ненапісанае...

Не раз і не два, заглядаючы пад вокладкі кнігі "прасунутыя тварцоў", прыходзілі мне да галавы словы з "Першага пасланна да Карыфянаў" святаго апостала Паўла: "...**хто гаворыць незнаёмай моваю, той гаворыць ня людзям, а Богу, бо ніхто не разумее яго, ён тайны гаворыць духам; а хто прарочыць, той гаворыць людзям на настаўленне, на ўмаўленне і суцяшэнне. Той, хто гаворыць незнаёмай мовай, настаўляе сябе; а хто прарочыць, той настаўляе царкву. (...)** А таму той, хто гаворыць **незнаёмай мовай**, маліся за дар тлумачэння. Бо, калі я малюся на **незнаёмай мове**, дык хоць дух мой і моліцца, але розум мой застаецца бяз плоду. Што ж рабіць? Пачну маліцца духам, пачну

чалавека, як скажа "амін" на тваё дзякаванне? Бо ён не разумее, што ты кажаш. Ты добра дзякуеш, але другі не настаўляецца."

Кароткая аповесць М.Цімкоўскага, перакладзеная А.Федарэнкам, дае нам простыя і адназначныя адказы на многія сучасныя запытаныя цяперашняга беларускага жыцця. Выбар для перакладу тут невыпадковы, не звязанычы на тое, што сам твор, магчыма, натрапіўся А.Федарэнку як бы між іншым ці з нечай падказкі. Па-першае, аповесць ідэйна, стылёва і псіхалагічна блізкая і роднасная светапогляду і творчасці самога А.Федарэнкі. Па-другое, яна — яркі падтэкставы выразнік духу нашай цяперашняга часу. Своеасаблівае гэта перастворанае А.Федарэнкам па-беларуску. Вельмі хацелася б, каб яго працьпалі людзі, якія знаходзяцца на дзяржаўнай службе. І не толькі. Асабіста мяне твор працяў настолькі глыбока і балюча, што некалькі дзён запар я хадзіў, як саманбула, не знаходзячы сабе выхаду ў шырокі свет з глухога правінцыйнага мацінага двара, яшчэ заўчора тут самім жа нанова і абгароджанага... Суцяшала тое, што і людзі, якія заліваюць сябе да незалежных, знаходзяцца па сутнасці ў такім жа самым патавым становішчы. Пераказваць сюжэт твора справа няўдзячная. Да статкова таго, што яго па-мастацку пераказаў А.Федарэнка.

У Блеза Паскаля ёсць такая выбітная думка: "Апошняя высновай розуму павінна быць прызнанне, што ёсць проціма рэчам, пераўзыходзячых яго. Слабы той розум, які не можа дапуць да гэтага ўсведмлення. Трэба дзе неабходна сумнявацца, дзе неабходна сцвярджаць і дзе неабходна падпарадкоўвацца".

На мой погляд, гэтая думка магла б быць выкарыстаная ў якасці эпіграфу альбо рэзюме кароткай і павучальнай аповесці М.Цімкоўскага "Заробак". Не дарма ж і праз сто гадоў яна аказалася сугучнай **нашаму** часу.

...Праз тры тыдні, перад ад'ездам, мама, праводзячы мяне на мінскі аўтобус, гаварыла прыгаворваючы: "Сыноч, глядзі там, начальству не пярэч, каб хоць з работы не выгналі... Ты ж — адзіночкі, хто табе пажога? Бога пільнуіся..."

Ехаў у Мінск як пад прымусам. Ды ўжо на паўдарозе недзе там, на донцы душы, пачала ныць і смактаць **пісчя** хэнчэ — хранічная хвароба графамана.

Дома чакала кіпа газет ды іншай перыёдыкі, старанна сабраная жонкай за час маёй адсутнасці. Дзіўна, але нічога новага не гаварылі мне ўчарашнія словы. Яны былі адсталымі і запозненымі. Каб **асягнуць цяперашняе**, а тым больш будучае, ім, **прамінулым**, не хапала высокага палёту і жыватворнага духу...

На жаль, гэтая планіда большасці нашых тэкстаў, у тым ліку і літаратурна-мастацкіх. Аднак жа асноўная прыкрасць не ў гэтым, а ў нашых аўтарскіх неадэкватных апелляцыях, згаістымных схільнасцях, славалюбстве і палітычным прагматызме...

Літаратура сёння мяняе не толькі свае традыцыйныя формы, але і свой унутраны змест (sic!), чаго многія ўпарта не хочуць заўважаць. Фізічная і разумова-матэрыяльная (знешняя) эвалюцыя чалавека **запабегла** наперад ягонаму (унутранаму) духу. Таму творчае развіццё запянілася ў непаразуменні неверагоднага, чаканчы ў паднеб'і станаўочага вырашэння гіблай сітуацыі... Наіўна думаць, што гэтае вырашэнне залежыць менавіта ад літаратуры і мастацтва. Яно палягае ў залежнасці альбо ў **незалежнасці** літаратуры і мастацтва ад акаляючых яе бездухоўных фактараў.

Ну як, скажыце, разумець падобныя ка-

ску) дру- гаснай беліберды. Калі б усе беларускія рэдактары мелі такі ж дасканалы густ, як, напрыклад, Даніла Жукоўскі, дык тыя бяздольныя часопісы, якія рэкламаваліся па "Ладзе" слаганам "Чытай сваё", меліся б выходзіць або раз на пяцігодку, або з цяперашняй пэрыядычнасцю, але з пустымі старонкамі (загортаць нешта ў такія старонкі было б больш экалагічна дзякуючы адсутнасці шкоднай друкарскай фарбы, дарэчы). Але вартыя кнігі ёсць, і, у парадку чытацкай салідарнасці, хацелася б падзяліцца звесткамі пра тры такія, што пакручастымі шляхамі трапілі да мяне."

Гэта, шануюныя, камень у наш агарод. Далей Н.Бабіна абсалютна справядліва ўхваляе тры кніжкі, сярод якіх дзве беларускія: "Удог" Ф.Сіўко і "Кола" М.Вайцяшонак. Пра абедзве, дарэчы, не так даўно вяліся шырокая гаворка на старонках "ЛіМа". Яшчэ б — пераважна большасць твораў, змешчаных у гэтых напраўду таленавітых кніжках, друкавалася ў свой час менавіта ў "ЛіМе" і часопісе "Польмя". І як жа тады разумець "удар" Н.Бабінай па гэтых самых выданнях?! Абсурд ды годзе! Правая рука не ведае, што **піша** левая.

(І ўвогуле, чаму гэта аўтар "першай беларускай газеты" (дай Бог, каб не апошняй) выступае супраць рэкламы беларускамоўных выданняў на тэлебачанні пры такой, на сённяшні дзень, неспрыяльнай сітуацыі з роднай мовай?)

Згодны, у таленавітага гарадзенскага крытыка Д.Жукоўскага адмысловы літаратурны густ. І, між іншым, гэта я адзначаў на старонках "ЛіАЛізаці". Аднак, і дай Бог, якія ў спадара Жукоўскага рэдактарскія здольнасці? Мне, да прыкладу, пакуль не трапілася ніводнай адрэдагаванай ім кніжкі мастацкай літаратуры. Махліва і дай Бог, ён насамерч добры рэдактар. І што з таго вынікае? Хіба толькі тое, што з часам у "Аргче" і ў "Нашай Ніве" усё-такі з'яўцаць выдатныя творы беларускай мастацкай літаратуры? Пакуль іх там не густа, кажучы пам'яркоўна. А вось пра ўзровень прафесіяналізму рэдактараў "ЛіМа" і "Польмя" мы можам меркаваць хоць бы па тых выдатных творах Ф.Сіўко і М.Вайцяшонак, пра якія з імплэтам і захвапленнем піша на старонках "НН" Н.Бабіна. Ці ж няпраўда? І ўвогуле, хіба найперш рэдактары вызначаюць узровень развіцця мастацкай літаратуры, а не таленавітыя аўтары?

Вядома, хапае і ў нашых холдынгавых выданнях і непрадбачаных накладак, і пракопаў, і (не схаваеш жа) прахадных і проста слабых твораў... На тое і ёсць літаратурны працэс. Галоўнае, каб пры ўсім тым зрэдку **здаваліся** і творчыя ўдачы. Без пафуса і надрыўу скажам: пакуль, даў Бог, здараюцца. Да вышэйназваных мною і спадарыняй Бабінай я дадаў бы яшчэ: з прозы — "Апладненне ёлупа" Ю.Станкевіча, "Рэвізія" і "Сечка" А.Федарэнкі, "Лісты з млына" М.Купрэва, "Літоўскі воўк" А. Наварыча, "Імя ценю — святло" А.Брава, вытрымкі з рамана "Дом" А.Глобуса, аповеды У.Сцяпаня, лірычныя мініяцюры К.Камейшы, з паэзіі — нізкі вершаў П.Земітрука, У.Марука, Л.Сільновай, Я.Лайкова, крытычныя артыкулы І.Шаўляковай і Г.Кісліцкай...

Не залічваю гэта на карысць уласнага аптымізму адносна цяперашняга стану нацыянальнай літаратуры. Але і не ўпадаю ў беспрасветны пэсімізм. Час пакажа. І на **жывое** і на **мёртвае**. Галоўнае, як мама кажа, каб Бог не пакінуў...

Ужо згаданы мной трагічны творчы пакункі Блеза Паскаля, які згарэў у 39 гадоў, паспеў занатаваць і такую думку, якая, спадзяюся, будзе вельмі дарэчнай напрыканцы гэтых маіх небясспрэчных разваг: "Адаючы чыё-небудзь творэнне на суд другому чалавеку, як цяжка загадзя не настроіць яго на той ці іншы лад! Кажучы: "Па-мойму гэта цудоўна!", — усё альбо: "Мне гэта незразумела", — і ўсё іншае ў падобным родзе мы змушам уяўленне суразмоўцы кіравацца ўслед за намі альбо, наадварот, супраціўляцца нам. Таму лепш за ўсё маўчаць, — тады ён будзе разважаць, робячы высновы з самога сябе, гэта значыць, з сябе, які ён ёсць у тую хвіліну і ў тых знешніх абставінах, да якіх мы не маем дачынення".

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Такім ён запомніўся мне

Да 90-годдзя з дня нараджэння Д. К. Міцкевіча

Першае знаёмства з братам Данілам, сынам Якуба Коласа, адбылося завочна. Са слоў сёстраў пазта Міхаліны, Юзі, Мані я ўжо ведаў, што ў дзядзькі Якуба ёсць сын. І яшчэ, цёткі пляменніка гадзілі, чаму яго назвалі Данілам? Самая меншая сястра Коласа, Маня, па-свойму тлумачыла: "Мусіць, Кастусь назваў свайго першынца гэтым ёмкім словам, бо ён апісваў Данілу, дужага, сапраўднага асілка ў сваім апавяданні "Нёману дар".

Так або інакш, Данік рос здаровым, пацешным і здольным хлопчыкам. Мой стрыечны і Данілы брат Валодзя (сын Міхаліны) прыгадваў — калі яго бацькі ехалі з Украіны на радзіму ў 1920 годзе і завіталі да Якуба Коласа ў Мінск, да Русецкага: "Я дзіву даваўся, што такі малы, а чытаў казку "Цуд-а-юда-рыба-кіт", нібы рэпу сек, а яго маці, цётка Маруся, лагодна паглядала на сына, пшчотна ўсміхалася.

Брата Данілу я ўбачыў толькі ў 1951 годзе каля яго хаты, пад соснамі, недалёка ад Акадэміі навук. Ён стаяў са сваім знаёмым Феліксам Міхайлавічам Лагутам, выкладчыкам медінстытута. Яны любаваліся маладым садом, які раскінуўся за хатай. Сакавітыя яблыкі прамянелі на восеніскім сонцы. Нямела адчыніўшы браму, я разгублена лыгаў вачамі. Такой прыгажосці, такіх кветак, што прэсцілі рознымі колерамі на клумбах, мне не даводзілася бачыць. Двор прасторны, на сотак 60. Каля высокага дашчатага плоту раслі кусты парэчкі, пахла спелай малянай, буйныя галіны агрэсту звісалі над зямлёю.

Густы бас плячыстага, у меру высокага, з акруглым курносым тварам, лабастай галавою, чалавек прымусіў мяне ўздрыгнуцца.

— Вы да каго прыйшлі? І чый вы будзеце?

— Я, я... Прышоў да дзядзькі, Якуба Коласа, мая мама Юзя — яго сястра. Я паступіў ужо ў інстытут, вось надумаўся зайсці...

— А, гэта ты Сымон? Бацька гаварыў, што ты доўга ляжаў у шпіталі. Як адчуваешся? Кажаш, трапіў пад машыну, але, дзякаваць Богу, жывым застаўся і на сваіх нагах ходзіш. Частуйся яблыкамі, а бацькі, на жаль, няма дома. Заходзь у хату, паабедаем!

На яго сакавітых вуснах гуляла прыязная ўсмішка. Ён мне паказаў добрым, уважлівым. Настаяў, каб я зайшоў у хату і, пагаварыўшы аб тым-сім з жыцця мікалаеўцаў, на развітанне запрасіў мяне падчас вучобы наведваць іх сялібу.

Першая сустрэча з братам была вельмі цёплай і запамінальнай. Я пахваліўся пра гэта сваім бацькам, на што маці сказала: "Даніла моцна падобны да сваёй маці тварам, і, відаць, і характарам пайшоў па ёй".

Здаецца, у 1952 годзе будаваўся асабняк для Якуба Коласа па загадзе ўрада ў гонар яго юбілею. Будынак ужо быў накрыты, устаўлены вокны, атынкаваны сцены ў пакоях. На другім паверсе, дзе знаходзіўся кабінет і спальня пазта, тынкоўка была сыраватая. Даніла, калі я зайшоў да Коласа, папрасіў паначаваць мяне, прасачыць за радзятарамі, каб яны прагравалі сцены: "На бульбу ты не паедзеш са студэнтамі, твой стан здароўя не дазваляе працаваць у полі. Каб ты не баяўся рэктара, я паклапачуся аб гэтым. Ведаеш, Сымоне, неабходна хутчэй усё зрабіць, каб хата была гатова да юбілею".

Так здарылася, праз усе гады маёй вучобы, я часта наведваў дом пад соснамі. Не раз гутарыў з дзядзькам Якубам. З дапамогай і па камандзе брата даглядаў сад, — гонар дзядзькі, накошваў капю сена на двары, паліваў са шланга кветкі, градкі ў засуху. Нават рвалі пні з дапамогай лагі і калодкі. Лазіў на дах хаты, скідаў снег. І кожны раз Даніла гаспадарскім вокам і задаволеным голасам падхваляў мяне. Не раз даваў грошы на студэнцкія расходы. А калі пасля

канікулаў я прыязджаў з Мікалаеўшчыны, то цікавіўся жыццём быццём землякоў свайго бацькі: роднымі цёткамі, дзядзькамі. Заўсёды пытаўся аб іх справах, стане здароўя, надвор'я.

Даніла не толькі быў навукоўцам, вучоным сакратаром Інстытута хіміі Акадэміі навук, не толькі выдатным рупліўцам духоўнай спадчыны Коласа, але і

з Высокім берагам.

Хачу яшчэ дадаць некалькі слоў пра спагдлівасць гаспадары мазея, які ён заснаваў у 1957 годзе і актыўна там працаваў 37 гадоў... Яго часам называлі прыдзірлівым. Даніла не крыўдзіўся, у нейкай ступені быў задаволены гэтым: ён можа адвесці розную лухту, даць дакладны, дакументальны доказ у абарону літаратурнай і грамадскай

глыбокім знаўцам нашай нацыянальнай культуры.

Калі не стала бацькі, сын узваліў на свае плечы ўсю адказнасць і клопат па доме. Трэба адзначыць і тое, што Даніла на дзяржаўным узроўні дамагаўся захаваць памяць вялікага пазта. Дзякуючы яго намаганням мы маем тое, што ёсць зараз. Ён быў жаданым госцем на радзіме пазта, дзе праводзіліся рэспубліканскія святы паззі на мурожыстым лузе каля Нёмана, сярод дубоў-волатаў, поруч

дзейнасці Якуба Коласа... Неяк брат мне прызнаўся: "Ведаеш, Сымоне, я сапраўды зрабіў сее-тое для бацькавай спадчыны, але не гэта мяне сёння турбуе. Я не хачу і не патрэбна тое рабіць, каб нейкім чынам ставіць на вагі Коласа і Купалу — хто з іх большы? З дзяцінства ў маім сэрцы яны былі абодва вялікімі."

Даніла не раз прыязджаў у Радзюшчыны, уважліва аглядаў маю "фазенду"-хату, дзе я жыву. Пахваліў мой выбар прафесіі, дзяка-

ваў маёй жонцы Веры за смачныя булкі. Як сваяк, дапамог маёй дачцы Алёне прагісацца ў яго кватэры, знайсці працу.

Немагчыма не сказаць пра тое, штодзённае, здавалася б, незаўважнае, пра тыя клопаты, без якіх нельга пражыць, пра тую спрыяльную атмасферу, духоўнае асяроддзе, тую магчымасць для вызначэння свайго "Я", што патрабуюць эмацыянальнага ўзрушэння нервовага напружання. Ва ўсім гэтым былі: блізкі сябар, спадарожніца, дбайная і чуллівая гаспадыня Аляўціна Цімафееўна — яго жонка і спагдлівая дачка Вера.

Даніла быў неверагоднай сілы волі. Да самай смерці ён служыў народнаму песняру. Дакладна ведаў пра сваю цяжкую хваробу. З

хатнімі паводзіў сябе, быццам нічога не здарылася. Чытаў, запісваў апошні наказ на дыктафон. Прасіў, каб яго крэміравалі, а прах рассялі па родных мясцінах бацькі і каля магілы Я. Коласа і маці, Марыі Дзмітрыеўны, у Мінску.

С. БЕЛЫ-МІЦКЕВІЧ,
Заслужаны настаўнік РБ,
пісьменнік

На здымку: Д. Міцкевіч, Г. Ткачэвіч, М. Пратасевіч, Я. Хвалей

Жыццёвы шлях завершаны кнігай

Махнач "Забалацце".

Колькі слоў пра аўтара і кнігу.

Алесь Махнач, пісьменнік, заслужаны дзеяч культуры Беларусі, кавалер шэрагу баявых і працоўных узнагарод пачаў свой жыццёвы шлях 27 жніўня 1922 года ў вёсцы Забалацце, што на Уздзеншчыне. А шлях той быў нялёгкай і няпросты. Скончыўшы чатыры класы пачатковай школы, напярэдадні калектывізацыі і падчас яе дапамагаў бацькам па гаспадарцы, працаваў у калгасе. Але прага да ведаў узяла сваё, Алесь Махнач паступае ў вачэрнюю школу і штовечар ходзіць у яе за чатыры кіламетры ў гарадскі пасёлак Узда. Спрабуе пісаць вершы. Потым — дзённая школа, дзе ён наведвае літаратурны гурток. Пасля — ваеннае вучылішча. І вось ужо 19-гадовы

юнак, выпускнік Мінскага пяхотнага вучылішча імя М. Калініна, лейтэнант Алесь Махнач, накіраваны ў гарнізон Брэсцкай крэпасці і там прымае пад сваё камандаванне стралковы ўзвод. Усяго праз тры дні ў яго жыцці настае найвялікшы пералом, накіраваны лёсам. Пачынаецца вайна. Цяжка паранены падчас абароны Брэсцкай крэпасці лейтэнант Махнач трапляе ў фашысцкі палон. Пачынаюцца страшэнныя выпрабаванні: канцлагеры, цудам удаецца пазбегнуць крэматорыя, які ворагі называлі "лазняй для рускіх". Пасля чатырох гадоў невыносных пакут яго вызвалюць саюзныя войскі. Два гады ляжэння ў шпіталях, некалькі цяжкіх аперацый — і ён дома. Але ўжо інвалід вайны, ходзіць на мыліцах. Алесь Іванавіч вяртаецца да сваёй даваеннай мары — пісаць. Пасля Мінскага бібліятэчнага тэхнікума працягвае вучобу ў Літаратурным інстытуце імя Максіма Горкага ў Маскве. Працуе ў газеце "ЛіМ". За гады творчай працы напісаў каля пяці дзесяткаў аднаактовых п'ес, камедый, сцэнак, скетчаў, інтэрмедый. Многія з іх увайшлі ў зборнікі "Драматычныя мініяцюры" (1956 г.), "Перад бурай" (1958 г.), "Аднактовыя п'есы" (1961 г.), "Шпачок" (1963 г.), "Усе ідуць у нагу" (1964 г.). Некаторыя з твораў перакладзіліся,

ставіліся ў тэатрах, на беларускім радыё і тэлебачанні. Заўсёды падтрымліваў моладзь, пачаткоўцаў: пазтаў, прэзікаў, драматургаў, працаваў у творчым аб'яднанні "Нёманец". Алесь Іванавіч, які сам выйшаў з асяроддзя сельскай творчай інтэлігенцыі, вельмі паважаў і разумеў працу сельскіх настаўнікаў, супрацоўнікаў Дамой культуры, сельскіх бібліятэк, ладзіў цікавыя і змястоўныя сустрэчы з імі. Таму і званне Заслужанага работніка культуры рэспублікі было нададзена яму невыпадкова.

Апошнія гады свайго жыцця Алесь Іванавіч рупліва збіраў звесткі пра свой родны край, пра Уздзеншчыну, у якую ўсё сваё жыццё быў бясконца ўлюбёны. Гэты час прайшоў у нястомнай працы ў архівах і бібліятэках, ім былі сабраны і запісаны каштоўныя звесткі пра сваіх продкаў і землякоў. У 1998 г. у выдавецтве "Пейто" ў серыі "Ведаць свой край Беларусі" выйшаў яго зборнік нарысаў пра спынных землякоў з вёскі Нізак, вёска, якая дала нашай краіне і свету шмат адораных, таленавітых творцаў. Не забываў ён і пра сваю родную вёску Забалацце. У архівах Алесь Махнач сабраў звесткі па гісторыі вёскі, якае ўпершыню згадваецца ў дакументах за 1582 год. Яго цікавіла ўсё, што

тычылася мінулага яго малой радзімы. Алесь Іванавіч адшукаў у роднай вёсцы і карані народнага пазта Беларусі Янкі Купалы. 8 жніўня 2001 года Алесь Іванавіч не стала. Ён не дажыў усяго год да свайго юбілею. Згодна з яго заповітам ён быў пахаваны на забалацкіх могілках каля Адыходзячай царквы сярод сваіх продкаў і аднавяскоўцаў. У 2002 г. яго імя прысвоена Забалацкай сельскай бібліятэцы.

Быццам прадчуваючы, што сам не паспее давесці справу з кнігай пра гісторыю Забалацця да канца, Алесь Іванавіч незадоўга да смерці раскажаў пра сваю працу і прасіў парады ў сябра і аднадумцы, вядомага даследчыка Уздзеншчыны Уладзіміра Кісялёва. Пасля смерці Алесь Махнач, яго сябра па просьбе блізкіх пісьменніка давеў крыху няскончаны рукапіс да ладу. Дзякуючы намаганням Уладзіміра Кісялёва, намесніка старшыні Уздзенскага райвыканкама Міхася Лапоткі і выдаўца Віктара Хурсіка гэтая кніга ўбачыла свет.

Сёлета ў дзень нараджэння вядомага земляка дзеці вёскі Забалацце ўшанавалі яго памяць: сотні кветак леглі на магілу Алесь Махнач. На прэзентацыі кнігі перад поўнага залай успамінамі пра выдатнага мастака, грамадзяніна і высакароднага чалавека дзяліліся літаратары Лідзія Ара-

бей, Уладзімір Кісялёў, выдавец Віктар Хурсік, мастак Уладзімір Ткачоў і родныя Алесь Махнач: яго сыны — Янка Махнач і Максім Клімковіч, жонка Ала Махнач, сястра Лідзія Махнач. Удзячны аднавяскоўцы і раённае начальства адзначылі прэзентацыю святочным канцэртам. Артысты сямейнага ансамбля сельскага ДК вёскі Прысынак і калектыву мастацкай самадзейнасці сельскага ДК вёскі Зенькавічы пад кіраўніцтвам Валентыны Цвірко дэманстравалі сваё майстэрства забалачанам і гасцям. Наладзіць выдатнае свята з нагоды выхаду кнігі дапамаглі супрацоўнікі Уздзенскага райвыканкама: начальнік аддзела культуры Ала Мікалаеўна Карповіч, начальнік аддзела інфармацыі Фаіна Юльеўна Жукоўская, а таксама сённяшні дырэктар Уздзенскага гісторыка-краязнаўчага музея Тамара Патроўна Лухверчык, дырэктар цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы раёна Клаўдзія Антонаўна Рогова, Анатоль Мікалаевіч Гапко, які да нядаўняга часу быў дырэктарам гісторыка-краязнаўчага музея, старшыня сельскага савета Леанід Аляксандравіч Дубовіч, загадчыца Забалацкай сельскай бібліятэкі Раіса Фёдарэўна Дубовіч, родная сястра пісьменніка Лідзія Іванаўна Махнач.

Ірына ЗАНЕЎСКАЯ

Іван ЛАЗУКА

Нарадзіўся Іван Емяльянавіч ЛАЗУКА 10 верасня 1948 г. у невялічкай вёсачцы ў Бешанковіцкім раёне. Самая бліжэйшая сярдняя школа знаходзілася за дзевяць кіламетраў. Напэўна, вось так і загартоўваўся талент кожнага беларускага пісьменніка. Па дарозе было многа часу — была магчымасць падумаць, паназіраць... Тады і складаліся першыя вершы, занатоўваліся першыя вобразы.

Да арміі Іван Емяльянавіч працаваў рабочым віцебскага тэхнічнага ўчастка рачных шляхоў на Дзвіне. Пасля паступіў вучыцца на завочнае аддзяленне факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Сваё жыццё Іван Лазука прысвяціў Сенненскай і Докшыцкай газетам — доўгі час быў іх супрацоўнікам і рэдактарам..

Мой любімы матыў

Далягляд дагарае,
Вечар стому разліў.
І, здаецца, хтось грае
Мой любімы матыў.
Той мелодыі дайняй
Не хачу я забыць,
Па яе хвалях плаўных
Добра ў думках мне плыць.
І гушкае старанна,
Лечыць дайні мой боль,
Са старых, знаю, ранаў

Змые свежую соль.
Ноч прасцяг пакрывае,
Млечны Шлях
ўжо ўсплыў.
І гучыць, не змайкае
Мой любімы матыў.

Кот і жаба

Пад нашымі нябёсамі
ўсялякае бывае...
Упаляваў кот жабу,
сядзіць і разважае:
"Здаецца, гэта мяса,
ды толькі вось бяда:

І з'есці нека брыдка,
І кінуць жа шкада!"
І людзі перад выбарам
усё часцей стаяць:
Нам многае абрыдла,
ды страшна памяняць.
Жывём старымі догмамі,
і тая ў нас бяда:
Ад іх даўно агідна,
ды адмяніць шкада...

Нябыт

Сарвацца ў нябыт —
гэта многа ці мала?

Хадзіў па зямлі,
а тут раптам не стала...
Няма там хвёлін
і няма там гадзін.
З нябытам застаўся адзін на адзін,
і цемра цябе ахінула навек,
знаёмых скажуць:
"Аджыў чалавек..."
Прыняць раўнадушна
такое не ў сілах,
Ды выйсце не знойдзеш,
з глыбокай магілы.
І ўжо не адкрыеш
закрытых на векаў.
Няхай жа лепш скажуць:
"Ён быў чалавекам.
І выхад знайшоў,
перамог сумны быт,
Без скаргі адзінай
сарваўся ў нябыт"

Што нам засталася

Навошта спяшаемся жыць,
Чаму так здаўна павялося?
Гадзі паглынае нябыт,
І мала іх нам засталася.
Далёка ён, родны парог,
Вярнуцца назад не ўдалося,
З няпройздзеных нам дарог
Прайсці што яшчэ засталася?

Алена РЫБІК

Алена РЫБІК — студэнтка II курса філалагічнага факультэта БДУ. Вершы піша з дзяцінства. Друкавалася ў часопісах "Першацвет", "Крыніца", калектывных зборніках "Галасы" і "Прайсці праз зону-2".

да болю скразной
і святой...
Рукі чые,
вусны чые,
бровы чые
будуць у вечар
у самы апошні, мне сніцца?..

на згадках і на снах распяты,
ты станеш маім Богам — Будай.

...І калі
кожны мой дзень мне паліцаць
бязважкія служкі —
вершы мае,
і дыскеты,
і ўсмешкі —
спалі,
вочы мае пералі ў глухія нулі,
стань хоць аднойчы,
хоць позна —
каханым і мужным.

І ні рукой, ні сном — не дакрануцца.
Памылка майго дзікага імкнення —
імкнення цяхага.
А вусны гучна б'юцца
ў агоніі — бязрогія алені:
не маюць права, сорамна, тужліва
з інстынктам дзіўным,
неспазнана-новым:
праз лес рагоў зірне яна, мажліва,
на схіленыя голяыя галовы.

Ты быў бы адзіны варты
майго першароднага суму
пасля адзіноты ў тэатры.
І мяккі заснежаны вечар,
і рукі ў пальчатках сціскаюць
як быццам чыесьці далоні.
І горкія цёплыя думкі.

...А той —
зойдзе ў кафэ, дзе ёсць класная,
танная піца,
потым зной пабрыдзе на сустрэчу з
слатой —
цвёрды,
з душою,

Маё адзінае маленне
набрала ў боты весніх лужын,
прамоклі джынсы да каленяў
найроднага ў Сусвеце мужа.
Лімоннай напаю гарбатай,
у шалікі захутваць буду —

Ты мая палавінка — той
мяне лепшай, што стала б з табою.
Механізма кароткі застоў
нас прывёў да рашучага збоў.
І адчайна мне перабіраць
згадкі-шрубкі ў памяці ступах,
на іржы сваё сола іграць,
змахваць пыл
з незабыўных шурупаў.

Знайшла на самым-самым
сумкі донцы

засохлую скарынку мандарына —
кавалачак распушчана сонца.
Не, нешта ўсё-ткі я табе павінна:
мы новы год з табой не сустракалі,
ні разу не сядалі снедаць разам,
адзін другому сніцца перасталі
і гэта палічылі
за абразу.

І зараз ужо проста.
Нават лёгка.
І нават кнігі іншыя і песні.
А свет мой аказаўся
надта крохкі —
Як і жыццё, што колісь,
пэўна, трэсне.
І ўжо не плачаш,
а збіраеш рэчы —
Да новых слоў, людзей
і родных вуліц,
Без права на святую недарэчнасць,
Што да сябе няўзнак —
ды ўсё ж — прытуліць.
Расце душа ад болю
і расстанняў,
І кожны міг становіцца стагоддзем.
Смуга ўспамінай
севіць і расстане:
Так любя і шчасце адыходзяць.
Не думаеш, што, можа,
будзе лепей —
То багахульства прад былым.
І вецер —
Ён самы вечны і адзіны лепіць
Наноў душы
ў новым нейкім свеце.

Зміцер АРЦЮХ

Зміцер Арцых нарадзіўся 2 сакавіка 1978 года ў вёсцы Рутка Наваградскага раёна. Скончыў Мінскі педагагічны каледж імя Максіма Танка, факультэт журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Працуе на Першым нацыянальным тэлеканале. Друкаваўся ў часопісах "Алеся", "Першацвет", "Малодосць", "Польмя", перыядычным друку, калектывным зборніку "Літаратурны квартал", некалькі вершаў перакладзены на балгарскую мову. Выступае і як паэт-песеннік.

Пазбайлены дарогі,
Спалоханы
Данісаным лістом.

Натхненнем фотаздымкаў
Душа не заспявала.
Сустрэча... І разлука.
На сэрцы пацяжнела.
Так лёс узяў на рукі
Маё пустое цела.

І сум прыходзіць зной.
І я збавенне
Шукаю ў недапісаных лістах.
І паўстаюць
Перад вачыма цені,
І нараджаюць невядомы страх.
І нехта зной крычыць,
І падаюць аблогі
На тую глыбіню,
Дзе твой самотны дом.
А я імкнуся жыць,

Два дні без Цябе...
Два месяцы...
Два гады...
Два стагоддзі...
А наперадзе тысячы год.
Ты са мною не будзеш
І ў верасні
Я забуду Твой майскі прыход.

Сціснуцца хоча цела
Ў адзін клубок.
Сціснуцца так, каб абамлела,
Упала да ног
Сонца.

Пяшчотаю абдымкаў,
Якіх не існавала,

Падмятае дворнік восень,
Замятае дворнік сны

І, не думаючы, просіць
Песні скрадзенай вясны.
Іх схавала ў дзюбе птушка,
Перайначыла матыў.
Будзе ў цёплым краі гушкаць
Сны, якія не прысніў.

Будзе клікаць да вяртання
У дзівосны горад сной,
Тых, што дворнік-пакаранне,
Да мяне змятае зной.

Маё паветра

Не хапае мне паветра
Таго, якім дыхаеш Ты,
І я паміраю без Цябе
Гэтак жа, як і Ты
Памрэш аднойчы
Без паветра.

... І не верыць у сваю няверу!
Так і жыць, сваё жыццё паклаўшы
На зайсёды чыстую паперу,
Гэта ўсё паэзіяй назваўшы.

— Слухай...
— Не, гэта ты паслухай...

Млявыя гукі, схаваныя ў мутных прыцемках сталічнай вуліцы, разбаўлялі два галасы: крыху ахрыплы мужчынскі барытон і нервовай жаночы фальцэт. І кожны з іх рытмічна імкнуўся дасягнуць нейкай сцярджална-пераканаўчай ноты.

Дзят шпацыраваў па шурпатым асфальце і з выгляду нічым істотным не вылучаўся сярод іншых маладзёвых пар, якія найлепшым месцам для спатання і размоў выбралі негаманлівыя гарадскія куткі пад дахам таемнага вечаровага неба. Але гутарка нашых герояў, пэўна, не адпавядала настрою, які ствараў напоены бэзавым пахам сонны змрок, што атуліў зацішны завулак старога Мінска, куда збочылі маладыя людзі.

— І хто гэта выдумаў, дзе гэта напісана, хто гэта зацвердзіў...

— Пачакай, — спыніў расчыранелую дзяўчыну каротка падстрыжаны маладзён і запаволіў крок. — Я табе ўжо растлумачыў, так непажадана рабіць, улічваючы, што гэта кухня!

— Ну і што, робяць так, я бачыла, і не адстаюць, — выгукнула паненка, рэзка павярнуўшыся да свайго спадарожніка.

Нібы падшукваючы важкі контраргумент, хлопец замарудзіў з адказам, бо ўвагу ў гэты момант адцягнула другое, тое, што не маглі не заўважыць мужчынскія вочы ў рухавай пекнай сяброўцы: шырокая лінія клуба ў ажурных панчохах, што спакушална адкрылася праз разрэз доўгай спадніцы.

Ды што гэта за саўдэпаўскае правіла, каб ва ўсіх было аднолькава, як у арміі, — скарыстаўшы замінку ў довадах свайго партнёра, гарачліва працягвала дзяўчына, — а я хачу, каб у мяне было не так, як ва ўсіх.

Спрэчка гэта, па сутнасці, нічога істотнага не вырашала ў іх адносінах, і яе ўзнікненне і доўжанне ўжо каля гадзіны выклікала толькі ўсмішку. Але так часцяком і здараецца, асабліва калі тое тычыцца чалавечых учынкаў: нешта другараднае можа паўплываць на больш важнае і значнае.

Мінула не так багата часу, як яны пазнаёміліся. У той спякотны ліпень ён, заўзяты аматар і прыхільнік спатання смагі рознымі зёлкавымі напоямі, падчас працоўнага перапынку зайшоў у краму, каб выбраць адмысловую гарбату. Прадаўшчыца ласкава прапанавала яму некалькі элітных гатункаў і дэталёва іх прарэкламавала. Ці не пад уражаннем рэдкай прыязнасці, з якой хударлявая

дзяўчына, дарэчы, нейкай знешняй вабнасцю адметная, паставілася да чарговага пакупніка, ён вырашыў завітаць да яе яшчэ раз.

Бывае, за кароткі тэрмін знаёмства чалавек робіцца табе блізім, нібыта таварышкуш з ім палову жыцця. Так і адбылося.

Юры КУР'ЯНОВІЧ

Праўда, каханнем з першага позірку, гэта нельга было назваць. Кожны з іх, нягледзячы на яшчэ малады ўзрост, адмераў сваю долю ўцех, выпрабаванняў, спадзяванняў і надзей і на парозе чацвёртага дзесятка стрымана, без асаблівых летуценняў, ставіўся да мімалетных раману. Але хто не зведаў горкага, не пазнае і салодкага.

Неўзабаве пасля першых сустрэч яна інстынктыўна разгадала гэтага залётніка і годна ацаніла яго шляхетнасць. А ён быў удзячны Богу, што ўрэшце напаткаў тую, няхай і без вышэйшай адукацыі ды занадта невысокіх культурных запягаў, затое дбайную і руплівую гаспадыню, якая добра засвоіла, як дагadzіць мужчыну.

Яны былі розныя, але, тым не менш, я зямля і дрэва, неабходныя адзін другому. Яна з неаслабнай энергіяй аддавала яму жыватворную цеплыню свайго кахання, а ён імплэтна ўзмацняў у яе захাপляльнае, неўтаймоўнае пачуццё каханай жанчыны, якую прагне мужчына.

З кім спазнаешся, такім сам станешся. Аднойчы яна сказала яму, што з яе вуснаў усё часцей пачалі злітаць беларускія словы, таму што ўжо забываюцца рускія адпаведнікі. Маці неяк запытала, чаму дачка гаворыць па-беларуску, а брат стэрзатыгна

пацкаўся, ці не нацыяналіст яе каханак. Моўнае пытанне для рускамоўнай беларускі вырашалася праз уважлівасць і шчырасць беларускамоўнага беларуса. А тады ў кавярні, дзе яны бавілі час, схваўшыся ад буйных кропляў халоднага летняга дажджу, яна з выразным здзіўленнем, добрымі, праніклівымі вачыма глядзела на свайго візаві, калі той пачаў распавядаць на роднай мове і артыстычна працьгаў сваё ўлюбёнае: "Будзе слоту абвясчаць прагноз... Я прыму цябе па-беларуску..."

Але ж чалавече жыццё не бывае без смутку. І вольга гэты рамонт. Яна вырашыла крыху абнавіць сваю кватэру, паклеіць новыя шпалеры. Ёй закарцела ўпрыгожыць імі і

кай «уравніловкі»: па зарплатце, па жылой плошчы... Я за ад-мет-насць!

— Да ты нічога не разумееш...

— Ты хочаш сказаць, што мая прапанова не мае ніякага сэнсу? — павышаючы стомлены голас, запытаў ён.

Крыху памачкаўшы, яна прамовіла:

— Давай с тобой договоримся, что в своей квартире я буду делать то, что захочу. К тебе прислушиваться буду только тогда, когда ты в ней тоже будешь жить.

Далей яны шыбавалі ў надзьмутым маўчанні. Ніхто з іх не ведаў, як прадоўжыць абарваны дыялог: ён, пакрыўдзіўшыся, наўмысна не пачынаў першым, а яна прагна шукала зачэпку, каб адчуванне вялікай пры-

Шпалеры

красці разбавіць больш лагоднымі інтанацыямі.

Яны міналі закаханыя пары, якія нетаропка пляліся па стомленым горадзе, самотныя дрэвы, ахутаныя шэрым змрокам, цагляныя будынкі, застылыя ў нейкім насцярожлівым чаканні, — як ім здалося, дакорлівыя сведкі няўдалага спатання мужчыны і жанчыны.

Шкадаванне заўсёды прыходзіць пасля, калі, па вялікім рахунку, ужо і неістотна, што стала прычынай, бо гэта самая прычына вядомага загадка, — яна хаваецца ў душы чалавека — у той загадкава-таямнічай проціме, у якой дзіўным чынам спалучаецца ўзвышанае і нізкае. І як дамагчыся, каб у належны час перамагло першае?

Яны накіроўваліся на прыпытак ля вакзала. Каб скараціць шлях, пайшлі напрасткі, праз двор высотнага дома з дэкорам на фасадзе.

Страчанае не вернецца, час не спыніцца, але ў сваіх марах можна дакрануцца да нябачнага, прызычыцца да прыгажосці мінулага, убачыць забытае. Ён паспрабаваў дакрануцца да яе рукі, калі пачуў гукі нейкай настальгічнай мелодыі, што даносілася з адчыненага акна другога паверха будынка. Нечакана, тое ж зрабіла і яна. Хлопец пшчотна прытуліў дзяўчыну да сябе...

ТВОРЫ ЛІТКВАРТАЛАЎЦАЎ

Андрэй ЛАТЬГОЛЕЦ

Перад заходам сонца

Сонца пачынала толькі прачынацца, як да Камянецкай вежы прыімчалі пяцёра коннікаў. Узняўшы ранішні пыл, адзін з іх скінуў на зямлю непрытомнага чалавека. Коні адразу ж пачалі скубці мурог, яшчэ расісты і сакаўны. Гэта былі незнаёмыя людзі. У кожнага на галаве насунуты нейкія вялізныя капялюшы, апрануты ўсе ў шэрыя старыя плашчы. Невядомыя нагадвалі сапраўдных пудзілаў. Саскочыўшы з коней двое мужчын падхапілі пад пахі чалавека і павалаклі пад дзверы абарончай вежы, якія адразу ж адчыніліся, і незнаёмцы ўпхнулі туды беспрытомнага. Праз нейкае імгненне конскія капыты раздзёрлі зялёны дзёран і верхнікі ўжо былі каля берагоў ракі. Калі апошні грукат капытоў заціх, зямля быццам прагнулася...

***

Людзі галасілі. Можна было бачыць, як у нізоўі горада мітусіўся ўзбуджаны народ.

— Чорны князь! Чорны князь! — гаманілі ў натоўпе. — Ратуіцеся, хто можа!

Ужо нішто, здавалася, не зможа спыніць гэтага ляманту. Людзей быццам ахапіла ліхаманка. Кожны быў напалоханы па-свойму: нехта крычаў, той-сёй біўся аб зямлю, жанчыны рвалі на галовах валасы. Гэта было страшнае відовішча. Людскія вочы поўнілі жах, твары здаваліся аднолькавымі.

— Пойдзем на Бярэзе! — чулася прыглушана з натоўпу. — На поўдзень, туды!

...Лямант чуўся і ля сцен Камянецкай вежы. Незнаёмец стаў пасярэдзіне вала і назіраў. Ён моцна сціснуў кулак і ледзьве чутна прашаптаў:

— Пракляты князь Раман! Мярзотны вы людзак, гэта не мой брат — ён здраднік!

Хуткім крокам чалавек накіраваўся да ўзбуджаных людзей, рашуча ступаючы па цвёрдых купінах. Ён быў раззлаваны настолькі, што праз дзесятак сажняў апінуўся ля натоўпу.

Гэта былі звычайныя сяляне, якія ўжо страцілі надзею на выратаванне. Нечакана гучны голас узвіўся над натоўпам:

— Гэта князь Ярма! Гадаўка з роду Васількавічаў! Трымайце яго!

Ярмапа раптоўна спахапіўся і заўважыў непадалёк ад сябе старую жанчыну ў нейкіх лахманах; адно вока ў яе было прыплюшчана, з паўразруленага рота відзеўся гнілы зуб, скура на твары зжоўклая і пасечаная маршчынамі, як перасохлая і парэпаная зямля.

Натоўп прыціх. Князь не паспеў ачмацаць, як з-за спіны на яго наскочылі мужчыны і, залапаўшы рукі, збілі на калені.

— Адкуль ты прыйшоў, здраднік?! Кажы, зладзюга! Дзе ты быў?! — крычалі з усіх бакоў сяляне.

Князь не ведаў, што адказаць, ён спізгаў позіркам па тварах людзей і маўчаў. Але нібы за ўсіх вырашыла старая жанчына. Яна тыкнула ў князя свой крывы палец і прашамкала:

— Яго трэба забіць, каб уведаў бяззлівец брат!

— Трэба, трэба...

Ярма паспрабаваў вызваліцца з моцных рук мужчын, але тыя яшчэ болей сціснулі яго.

— Што тут здарылася? — выгукнуў князь.

— А хіба ты не ведаеш? — буркнуў адзін з мужчын, што трымалі яго.

— Значыць, усё ж такі гэта праўда, — ледзь чутна прамовіў Ярма.

Але яго ўжо нічо не слухаў. З натоўпу загалалі:

— Нясце меч, тут з ім і скончым!

Князь зірнуў на старую, потым на мужчын, якія трымалі яго, а пасля абедзвюх позіркам усіх сялян. Сухім, з хрыпатай голасам, пачаў:

— Я князь Ярмапа, якому як і вам сёння ноччу здардзілі... Прызнаю, што надвечоркам учарашняга дня мой старэйшы брат Ра-

ман з дружынаю пакінуў гэты горад. Мяне гвалтам схопілі і адвезлі ў замак нашага нябожчыка дзядзькі Аляксандра, дзе катавалі, каб перайначыць мае думкі пра абарону Камянца. Я, як сапраўдны князь, ад свайго не адступіў, і гэтай ноччу служкі Рамана прывезлі мяне сюды і кінулі тут без усялякай зброі... Як і ўсе вы я ўтэваны ўчынкам нашага князя і таму...

— Усё сказаў? — гыркнула незадаволеная кабета.

— Маўчаць! Ты, старая, прэч! — пачуўся з натоўпу рашучы голас і ў хуткім часе перад вачыма князя з'явіўся высокі мужчына. Старая пасунулася ўбок і знікла ў натоўпе.

— Хлопцы, — звярнуўся ён да пасляя, якія трымалі Ярмапа за рукі. — Адпусціце яго.

Мужчыны выканалі загад.

— Што ты прапаюеш, князь?

Ярмапа нетаропка падняўся з пыльнай зямлі, падшыоў да выратавальніка, і, глянуўшы яму ў вочы, рашуча кінуў:

— Абараняць горад!

— Абараняць горад? — з усмешкаю спытаў мужчына. — Вы, князі, толькі і ведаеце, што ваяваць ды змагацца. Свае спрэчкі паміж сабою вырашаеце, а нас гоніце, каб мы біліся ды паміралі. Хопіць ужо, ваюйце самі, мы ў вашы справы не сунемся.

— А што, калі гэта абарона не столькі горада, як роднай зямлі, — павысіў голас Ярмапа. — Чорны князь грабе, адбірае нашы землі! Колькі гарадоў ужо пазаймаў гэты языхнік — ты падлічыў!

— Я ведаю, што Чорны князь раз'ятраны сабака, але хай абараняе гэту зямлю твой брат, які пакінуў свой народ! Скажы — як нам без яго дружыны?! Захопілі пасякуць усіх нас на шматкі.

— Трымай, абаронца, — крыкнуў нейкі хлопец з натоўпу, і кінуў князю Ярмапу пад ногі меч з кальчугаю.

Князь Раман Васількавіч сядзеў у цёмным пакоі ля свечкі, перабіраў нейкія скруткі і зацэпа думай: "Я нічэмна здраднік... Што ж нарабіў? Трэба вяртацца ў горад, там мой брат, мае людзі. Відаць, яны зараз рыхтуюцца да бойкі, а я сяджу тут, ж нячысцік. Трэба вяртацца назад".

Але князь не спяшаўся. Нешта трымала яго ў гэтых змрочных сценах. Ён думаў і пра сустрэчу з Чорным князем, які, безумоўна, забіў бы яго. Раман ведаў, што некалі Чорны захаце наляцець і захапіць Камянец. І вось гэта здарылася. Ваўкавыск, Слонім, Пінск ужо складалі перад захопнікам зброю, але тутэйшыя князі змагаліся. Раман марудзіў.

Але зусім нечакана і зняцку чыйсьці хрыплавата-ракатлівы голас прарваў змрок:

— Вечар! Дзе ты там? Збірай дружыну... паймчым на Камянец.

***

Горад быў захоплены некалькімі сотнямі ваяроў Чорнага князя яшчэ да заходу сонца. Сяляне сустрэлі верхнікаў на насыпаным валу, але адразу ж чалавек дваццаць злягло пад капытамі коней. З вежы паляцелі каменні, але і гэта не дапамагло. Калі абаронцы пачулі грукат капытоў па драўляных сходах, што влілі праз браму ў горад, то пачалі абараняцца рагацінамі. Князь Ярмапа ўвішна адбіваўся двухручным мячом, але калі бальшыню мужчын перабілі, то яго сцягнулі з вежы да ног Чорнага захопніка. Прыслужнікі князя паставілі палоннага на калені перад Чорным языхнікам.

— Ты князь Раман? — злосна спытаў пераможца-захопнік.

— Не, я яго брат.

— Значыць, збег, сабака, — прабубнеў саму сабе языхнік і дадаў: — Адпусціце яго.

Прыслужнікі штурханулі тварам у зямлю змардаванага Ярмапа. І ў гэты момант каля вежы пачуўся злягат зброі. Князь азірнуўся і ўбачыў, як сялянні, які надыта выратаваў яго ад смерці, біўся рагацінай з верхнікам. Праз некалькі хвілін пасечанае цела мужчыны распалася на зямлі.

— Перабіць усю чэрнь, — даляцеў да Ярыпы загад Чорнага князя.

Усё нутро ў Ярмапы сцялася. Ён успаіўся на ногі і, нібы ашалелы, крыкнуў:

— Стой, не чапай людзей! Вазьмі мяне замест іх! Калі патрэбна ахвяра, я буду ёй.

Чорны князь ад здзіўлення знерухомеў, яго твар змярцвеў быццам камень.

...Шыбеніцу доўга не майстравалі, а закінулі вярочыну на таўшчэзную галіну дуба.

Чырвоны дыск сонца напалову схваўся за вершалінамі лесу. Крывавы-спялучымі промянямі яно асвятляла цёмныя сцены вежы. Быццам на развітанне выпісваючы на іх нейкія знакі. Прыкметна пачало цямець.

Калі на шыю Ярмапа накінулі вярочыну, Чорны заваёўнік паабяцаў яму, што не зачэпіць сялян, таму што быў вельмі ўражаны ўчынкам маладога князя.

Галіна глуха трэснула і заціхла. Зямля быццам знерухомела. Прыцемак апанаваў зямлю.

А князь Раман так і не паспеў... спазніўся.

Лета балета і...

Спектаклем “Лебядзінае возера” на музыку П.Чайкоўскага адкрыў свой новы сезон Нацыянальны акадэмічны тэатр балета Беларусі.

Лімасол, дзе адбылася імпрэза, да прыезду нашых артыстаў выступілі такія знакамітыя тэатры, як Гранд-опера, Ковент Гардэн. А калектыў з Беларусі атрымаў запрашэнне на ўжо новае лета: выступіць у кіпрскім горадзе Ларнака. Зімой жа з невялікімі канцэртнымі праграмамі сюды прыедзе група навучэнцаў Беларускага дзяржаўнага харэаграфічнага каледжа.

Яшчэ адна прыемная навіна гэтага лета. Малады саліст тэатра Аляксандр Бубер паспяхова выступіў на Міжнародным конкурсе артыстаў балета ў Варне: стаў там дыпламантам і яшчэ атрымаў спецыяльны прыз міжнароднага журы.

І, нарэшце, таксама летам, перад закрыццём сезона, адбылася

прэм’ера новай пастаноўкі балета “Легенда пра Уленшпігеля” на музыку айчыннага кампазітара-класіка Яўгена Глебава, ажыццёўленай Валянцінам Елізар’евым.

У новым сезоне плануецца падрыхтаваць прэм’еру балета “Клеопатра” — плён супрацоўніцтва мастра Елізар’ева з кампазітарам Вячаславам Куз-

няковым (дарэчы, ён — з ліку лепшых вучняў прафесара Глебава). Сярод задумак В.Елізар’ева — арыгінальная пастаноўка класікі балета Л.Дэліба “Капелья”. Але творчыя задумы, планы ды мроі ва ўмовах рэальнай перспектывы (ці “пагрозы”) працяглага капітальнага рамонту будынка Вялікага тэатра з перасяленнем балетнай трупы ў Палац Рэспублікі, зразумела ж, рэч ненадзейная. Магчыма, кіраўніцтву занага мастацкага калектыву ўсё ж удасца знайсці менш балючы для творчага працэсу кампрамісны варыянт існавання тэатра ў часе рэканструкцыі памяшкання.

Тым не менш, гэты сезон Беларускага балета яшчэ “дома”.

Рыхтуецца адзначыць юбілей творчай дзейнасці салісткі Таццяны Шаметавец, дырыжора Мікалая Калядкі, ушанаваць чарговых лаўрэатаў прэміі “Філіп Морыс”. А новы год сустрэць — у Паўднёвай Карэі, дзе з 8 снежня па 7 студзеня нашы артысты пакажуць казачна прыгожага “Шчаўкунчыка”.

С.Б.

Міла Малышава...

Даніна памяці

Жыццё ёсць жыццё. Самыя дасведчаныя, мудрыя і моцныя духам далёка не заўсёды могуць паўплываць на рух яго падзей. На вялікі жаль, мы мусім прыняць журботную навіну, якая закранула сэрцы многіх беларускіх музыкантаў і аматараў музыкі. На выходзе лета, завяршыўся зямны шлях цудоўнай піяністкі, педагога, яскравай асобы — Людмілы Малышавай-Матукоўскай.

“Міла Малышава” — называць, звяртацца да яе толькі так Людміла Андрэеўна прасіла нават значна маладзейшых за яе, нават не вельмі блізкіх людзей.

Гэтым летам яе можна было сустрэць у сталічным Доме дружбы, дзе піяністка Л.Матукоўская акампавала маладым спевакам — удзельнікам канцэрта, прысвечанага юбілею С.Манюшкі.

Гэтым летам дацэнт Беларускай акадэміі музыкі Л.Матукоўская радалася за сваю вучаніцу, юную таленавітую кітайку, якая выдатна скончыла магістратуру, правяла некалькі паспяхоўных канцэртных выступленняў, а ў сваім рэпертуары назапасіла, разам з фартэп’яаннай класікай, і творы беларускіх кампазітараў.

Гэтым летам яна, Міла Малышава, усхвалявана абмяркоўвала новую пастаноўку балета “Ціль Уленшпігель”: у далёкіх 70-х менавіта яна гэты твор Я.Глебава агучвала на раялі перад мастацкім саветам тэатра.

У апошнія сваё лета, незаўважна для старонніх вачэй пакутуючы ад страшнай хваробы, якую ёй удалася перамагчы на працягу некалькіх гадоў, Людміла Андрэеўна заставалася надзвычай лёгкай у стасунках, таварыскай, спагадлівай, энергічнай і жвавай, маладжавай і сучаснай, нягледзячы на пражытыя шэсць дзесяткаў “з хвосцікам”...

А ў сваёй прафесіі Людміла Матукоўская была, як ніхто з яе калег, нястомным і паслядоўным прапагандыстам творчасці беларускіх кампазітараў — і нашых класікаў, і аўтараў маладых, і пачаткоўцаў-студэнтаў. У гісторыі беларускай музыкі яе імя захавана як сінонім шчырай адданасці айчыннаму мастацтву.

СЯБРЫ

Яго песні пяюць беларусы

“Даставай, Язэп, гармонік!”, “Старана мая азёрная”, “Віцебскі дождж”, “Пад зоркаю пагоні”, “А ў гасцях”, “Беларускія дзяўчаты”, “Калыханка” (“Добрай ночы”)... Амаль сотня песень, якія ведае і спявае ўся краіна.

Гэтыя песні даўно зрабіліся беларускай эстраднай класікай, а імя іх стваральніка, кампазітара Зміцера Яўтуховіча — гонарам нацыянальнай культуры. Здавалася б, доўгія адзінаццаць гадоў, якія мастра жыве далёка ад радзімы, маглі выкрасліць яго імя з памяці беларусаў. Але ж ці магчыма забыць таленавітага чалавека і яго цудоўныя творы?

Як вядома нашаму чытачу, Зміцер Яўтуховіч жыве цяпер у ЗША. Доўгі час меў розную, далёкую ад творчасці, працу, але сёння працуе на самым папулярным рускамоўным радыё ў Нью-Йорку “Народная волна” — вядучым некалькіх музычна-забаўляльных шоу пад псеўданімам Дзіма Мінскі. Папулярны за мяжой беларускую музыку. За гэтыя гады напісаў шмат новых твораў. Яны могуць набыць гэткую ж папулярнасць,

які і напісанае ім раней. А пазнаёміцца з новымі творамі Зміцера Яўтуховіча беларускія слухачы атрымалі магчымаасць зусім нядаўна: ён прыехаў на Беларусь і прабыў тут да 26 верасня.

Пабачыўся Зміцер з бацькамі, якія жывуць на Гомельшчыне, у Петрыкаве. У Мінску ён мае шматлікіх сяброў па творчасці, сярод якіх майстры эстрады Анатоль Ярмоленка, Алесь, Валерыя Дайнека, Ядвіга Папаяўская і Аляксандр Ціхановіч, Мікалай Скорыкаў, Іна Афанасьева, Вадзім Касенка, Андрэй Хлястоў; настаўнік Зміцера Яўтуховіча па класе кампазіцыі — прафесар Дзмітрый Смольскі, калегі Віктар В о й ц і к , У л а д з і м і р

Буднік, Ларыса Мурашка, Ігар Лучанок, Аляксандр Літвіноўскі, Дзмітрый Далгалёў, Алес Хадоска; сааўтары папулярных песень пазты Леанід Пранчак, Васіль Жуковіч, Алесь Бадак, Віктар Шніп, Уладзімір Мазго. Многія далучыліся да правяд-

зення яго імпрэз. Адбыліся выступленні ў сталічнай гімназіі нумар 15, Саюзе кампазітараў, Доме літаратара, сустрэчы на радыё і тэлебачанні.

Свой сёлетні прыезд Зміцер Яўтуховіч лічыць толькі пачаткам аўтарскіх імпрэз на радзіме. Вельмі хваляючая, важная і ў многім сенсацыйная падзея мае адбыцца вясной 2005 года: кампазітар плануе канцэрт з уласных сімфанічных і камерных твораў. Але гэта ўжо тэма для новай гаворкі.

Зміцер АРЦЮХ

Люстэрка скарбаў

МУЗЕЙ
СТАРАЖЫТНАБЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ

МУЗЕЙ ДРЭВНЕБЕЛАРУСКОЙ КУЛЬТУРЫ
MUSEUM OF OLD BELARUSIAN CULTURE

Гартаеш яе няспешна, затрымліваючы зачараваны позірк на кожнай старонцы, — нібы праходзіш праз анфіладу фантастычнага палаца-музея, дзе кожная зала адкрывае дзівосныя скарбы нашага краю. Яна, гэтая новая прыгожая кніга, і называецца... музеем.

Шыкоўны, маляўнічы, ёмісты, важкі нават у літаральным сэнсе, кнігадрук "Музей старажытнабеларускай культуры" выпусціла выдавецтва "Беларусь" (2004г.). Не толькі ў спецыялістаў і дасведчаных аматараў мастацтва выкліча захапленне гэтая навінка. Яна, безумоўна, парадзе кожнага, у кім жыве эстэтычнае пачуццё.

Створаны Музей старажытнабеларускай культуры быў у ліпені 1977г. як навуковы аддзел Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук БССР — рашэннем Бюро Прэзідыума Акадэміі. У выніку сумнавядомай ганебнай кампаніі па закрыцці храмаў на тэрыторыі Беларусі безнагляднымі, а то і беспрытульнымі засталіся шматлікія творы царкоўнага мастацтва, абразы, скульптуры, прадметы рэлігійнага культу. Многае было раскрадзена, вывезена да іншаземных калекцыянераў, а то і занябана ды знішчана. Таму ў свой час

колішні аддзел акадэмічнага інстытута адыграў ролю адмысловага музея ўратаваных каштоўнасцяў.

Сёння ў гэтым адмысловым зборы больш як 6 з паловай тысяч прадметаў, ад палеаліту да позняга сярэднявечча, знойдзеных археолагамі падчас раскопак гарадзішчаў і курганоў Беларусі, 630 абразоў XVI-XIX стст., 167 разьбных скульптур гэтага ж часу, больш за 2 тысячы ўзораў народнага ткацтва і вышыўкі, тысячы ганчарных вырабаў, узораў кафлі, дэкаратыўна-ужытковага мастацтва, помнікаў этнаграфіі ды інш. Справа супрацоўнікаў Музея старажытнабеларускай культуры ладзіцца ў двух напрамках: навуковая дзейнасць і папулярныя творы айчыннага старажытнага мастацтва, вынікам чаго ёсць і шэраг кніг па яго гісторыі. Адна з першых такіх прац — "Старажытнабеларускі манументальны жывапіс 12-18 стст.", выдадзены незабыўнай В.Церашчатавай у 1986 г.

Глянцавыя старонкі новага кнігадруку люструюць унікальную калекцыю аднаго з нашых самых маладых і на сённяшні дзень, скажам так, не масавых, не публічных музеяў. Жывапіс, традыцыйная беларуская драўляная скульптура, штукатура разьбіраюць, вырабы з металу, тканіны і кераміка, прадметы побыту і нацыянальныя строі, археалагічныя знаходкі... Ёсць на што падзівіцца! І ёсць што пачытаць, бо кожны раздзел альбома-музея ўключае лаканічны, але грунтоўны каментар, пададзены на трох мовах: па-беларуску, па-руску, па-англійску (пераклад А.Казеі). Аўтары навукова-асветніцкіх артыкулаў — А.Ярашэвіч (укладальнік выдання), А.Варатнікова, А.Лявонава, М.Віннікава, М.Яніцкая, С.Бяляева ды В.Шматаў (ім напісаны і ўступны раздзел). Фота зроблены М.Мельнікавым, мастацкае афармленне — А.Званаровым. Тыраж выдання — 3000 асобнікаў.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

Што ў купалаўцаў?

Новы сезон Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы аздоблены некалькімі адметнымі датамі.

Па-першае, гэтану слыннаму калектыву спаўняецца 85 гадоў. Па-другое, з часу пастаноўкі спектакля "Паўлінка" — візітоўкі купалаўцаў, якой, паводле традыцыі, яны адкрываюць кожны свой сезон, — мінула 60. Па-трэцяе, 60 гадоў таму колішняму БДТ-1 было нададзена імя Янкі Купалы.

Чым будзе адметны ў творчым жыцці купалаўцаў гэты час юбілей? Прэм'ерамі, сярод якіх "Сымон-музыка" паводле Якуба Коласа, "Дзікае пал'яванне караля Стаха" паводле Уладзіміра Караткевіча. Правядзеннем на легендарнай сцэне прадстаўнічага міжнароднага тэатральнага фестывалю. Пашырэннем інтэрнацыянальных творчых сувязяў тэатра, выездамі за мяжу. Гледча, безумоўна, зацікавяць новыя рэжысёрскія работы Валерыя Раеўскага, Уладзіміра Савіцкага, Аляксандра Гарцуева, Мікалая Пінігіна.

Я.КАРЛІМА

АНОНС

Дзесяць казак, жарт і прыпавесць

Беларускі тэатр "Лялька", што ў Віцебску, 3 кастрычніка пачынае чарговы сезон.

На адкрыццё замоўлена прэм'ера: "Піліпка і Ведзьма" С.Кавалёва, жанр якой вызначаны як жарт на дзве дзеі. Новы спектакль будзе паказаны ў кастрычніку ў тэатры "Лялька", што ў Віцебску, 3 кастрычніка пачынае чарговы сезон.

такі будзе паказаны ў кастрычніку ў тэатры "Лялька", што ў Віцебску, 3 кастрычніка пачынае чарговы сезон.

С.Б.

Канстанцін Новак нарадзіўся 15 жніўня 1937 года ў г. Канстанца на беразе Чорнага мора. Скончыў ліцэй і марскую тэхнічную школу. Дыпламант факультэта румынскай літаратуры і мовы, тэорыі і практыкі журналістыкі. З 1970 года — галоўны рэдактар часопіса "Томіс". Сакратар аддзялення Саюза пісьменнікаў у Дабруджы. Друкуецца з 1963 года.

Ён заправіў сіфон і вярнуўся дамоў раней часу. Яму падабалася з'яўляцца зняначку, калі яна яшчэ не чакала яго. Асабліва ж яму падабалася назіраць, як яна пакутуе, калі ўзбівае маянээ.

— Ты так хутка вярнуўся? — спытала яна і безнадзейна прызналася: — Неўзабаве я ссвіею ад гэтай салаты.

— Можаш яе не рабіць, мая дарагая. Хапае іншай ежы, а я хачу,

— нібыта рэчкі на вялікай зялёнай карце.

"Мая жонка, — думаў ён, — гэта карта з белай плямай у форме сэрца".

Яна чакала яго ў дзвярах.

— Ты вярнулася?

— Нічога не заўважаеш? — спытала яна расчаравана.

— Ага, новая сукенка! Брава!

Яна была незвычайна прыгожая ў гэтай вясчэрняй сукенцы, ён гатовы абняць яе, калі б гэта не выгля-

бе пакараць. Калі ты спала, паклаўшы галаву на стол, я мог бы выклікаць у цябе кашмар.

— Кіруемыя сны — адзінае задавальненне настаўніка. І не "мог бы цябе пакараць", а "мог бы пакараць цябе". Так больш правільна.

Яна пазірала на яго бліскучымі вачыма, больш бліскучымі, чым калі-небудзь.

— Толькі я павінна паліваць вазоны? — яна дражніла яго. — Які кашмар?

Канстанцін НОВАК

Стары настаўнік

(апавяданне)

каб ты заставалася брунеткай.

— Я адчуваю сябе вельмі добра, калі ў нас госці. І мне зусім не падабаецца, калі мне кажуць "мая дарагая". Мне хочацца танцаваць і размаўляць пра розныя глупствы, — прамовіла яна захопленая і змагнула з імба кропелькі поту.

У ягоным голасе не адчувалася той паспешлівасці, з якой ён вярнуўся дамоў. Голас быў спакойны і крыху стомлены, але ён гэтага не адчуваў, тым больш, што падобнае адбывалася не ўпершыню. Яму падавалася, што ўсё зразумела без слоў, і з яго боку было б смешна казаць: "Я спяшаўся, каб убачыць, як ты пакутуеш з маянээам, нібыта тапелец, якога мне прыемна ратаваць". Зрабіць гэтага ён не мог ні ў якім выпадку.

— Ніхто не забараняе, дарагая! Можаш танцаваць і гаварыць рознае глупства, усё, што прыходзіць табе ў галаву.

— У такім выпадку я буду надта строгай і пакладу ў салату галінку зеляніны альбо кавалачак бульбы, добра?

— У мяне пачырванелі рукі, — прамовіў ён, а сам намагаўся наблізіць яе да сябе. — Колькі часу ты валаводзілася з маянээам? Я паспеў прынесці сумку з запраўленым сіфонам. Давай будзем купляць салату ў горадзе і яшчэ набудзем сумку з драўлянымі ручкамі.

— А хочаш, я пасаджу цябе дрэва пасярэдзіне салаты? — Было б забавна. Дрэва з рознымі малпамі.

— Ай, чаму ты дазваляеш сабе гаварыць мне падобныя глупствы? пакрыўдзілася яна. — Чаму, га?

Яна нарэшце справілася з салатай і сядзела на крэсле стомленая, далоні паклала на калені. Так адлачывалі старыя людзі на даўніх фотаздымках. Яму вельмі падабалася, калі яна сядзела менавіта так, але каб не здавацца смешным і сентыментальным, ён пачаў мыць блакітную філіжанку.

— А раптам не прыйдуць? — спыталася яна.

— Чаму не прыйдуць? — пытаннем на пытанне адказаў ён і змяніў тэму: — У гэтай філіжанцы два недахопы: яна блакітная і ёй няма пары.

— А мо яны з'ехалі на полюс і не паспелі папярэдзіць. Ва ўсякім выпадку з двух варыянтаў я выбрала б полюс. Хоць, калі разважыць, было б тое ж самае.

— Прыйдуць, не сумнявайся. Яны людзі слова.

— Мне хацелася б быць галавой сям'і, каб таксама ўсё ведаць, — адказала яна і нервова ўстала з крэсла. — Я падрыхтавала табе сюрпрыз. Пачакай.

Ён застаўся на кухні. Пазіраў праз акно на мужчыну, які мыў машыну на алеі. Зверху бачылася, як алеі скрыжоўваліся і разыходзіліся

дала смешным да сентыментальнасці.

II

Узрушаны, перакананы ў сваёй несумненнай справядлівасці, стары настаўнік маўчаў. Сцягнула. Прадметы на кухні сталі невыразнымі. І тады ён вырашыў запаліць святло.

Яна заснула на сваім крэсле, падклаўшы пад галаву далоні, як пасля начнога балю, побач з некрунтай салатай.

"Яна дзіця, — казаў сам сабе настаўнік і стараўся супакоіцца. — Магчыма, ніхто ўжо не прыйдзе. А мо і прыйдзе. Ніколі не думаў, што мясная салата можа паслужыць падставай для такой скрушлівасці.

Калі ён пачуў стук у дзверы і ўстаў, яго хістала.

— Хто там? Ужо вельмі позні час для любых візітаў. Крэпасці зчыняюць яшчэ раней.

— Які сэнс захоўваць фармальнасці, — адказаў яму малады чалавек і ўсеўся на ягонае крэсла. — Мы знаёмы.

Усе прадметы на кухні набылі іншы сэнс. Каля некрунтай салаты спала яна, паклаўшы галаву на далоні, як стомленая прыгажуня.

— Я цябе патурбаваў? — спытаўся малады чалавек і паглядзіў яе валасы. — Ты вельмі прыгожая.

— О, не! — яна прачнулася. — Ты ніколі мяне не турбуеш. Я чакала цябе. Мне падабаецца, калі ты глядзіш мяне!

— Гэта недаравальна! Ганебна тое, што адбываецца! — прастагнаў здзіўлены настаўнік. — Позна ўжо! Калі я своечасова не лягу, то вельмі цяжка засынаю, а заўтра, ведаеш...

— Я пміраю ад голаду, — перапініў яго малады чалавек. — Можна, я пакаштую салаты? — І, не чакаючы адказу, стаў есці проста з салатніцы.

— Гэта вульгарна! Страшна вульгарна! — прастагнаў настаўнік.

— Еш, еш салату, — узрадавалася яна. — Ведаеш, як я намучылася з ёй? Якое няшчасце гэтыя кухонныя кнігі! "Дзве сталовыя лыжкі", "колькі спатрэбіцца" і гэтак далей.

— У кухонных кнігах пішуць толькі глупства. Уся справа ў інтуіцыі. Добрую салату не прыгатуеш адразу. Нават калі захоўваеш прапорцыі, — прамовіў малады чалавек з поўным ротам. — А чаму ты не паліла ўчора вазоны?

— Мне надакучыла, — катэнічала яна. — Хіба толькі я павінна паліваць вазоны?

— Пакінь яе ў спакоі. Яна дзіця, — шагнуў яму настаўнік. — Я іх паліваў дагэтуль і буду паліваць далей.

— Табе вельмі хутка ўсё надакучае, — зазначыў малады чалавек. — Нагі мне віна. За здароўе твайго цудоўнай сукенкі, якая надакучыць табе заўтра. Я мог бы ця-

— Накіраваў бы на цябе цягнік, каб задушыў. Мне падабаюцца пустаыя рэчкі.

— Чаго ты прыйшоў? — ціха пытаўся настаўнік, якога ахапіла трывога. — Усё нагадвае нейкі тэст. Заўтра я мушу рана ўставаць, мне брыдка слухаць усе гэтыя глупствы, яны не адпавядаюць майму ўзросту і заняткам. Заўтра будзе дождж, у мяне баліць калені.

— Ах, як мне падабаецца чыгунка восенню! — мройліва мовіла яна. — Даўно казела ў цябе папрасіць, каб зняў акулеры, так ты бліжэй да мяне. Ты здаешся вельмі строгім, а я адчуваю сябе вузямі для такой скрушлівасці ў руках.

— Добра, — згадзіўся малады чалавек. — Баюся, што ты занадта многа даведаешся пра сябе. Баюся, што ў цябе закружыцца галава ад таго, колькі ты даведаешся. Давай патанцуем!

— А што мушу рабіць я? — блізарука ўзгневаўся настаўнік. — Вар'ята! Няма ніякай музыкі і ўжо вельмі позна. У мяне баліць калена. Вы чуюце? Позна! Страчаная ноч!

Але захопленая пара яго не чула, яны танцавалі сярод кухонных прадметаў, цесна прыхінуўшыся адно да аднаго, недаравальна цесна і пазіралі адно на аднаго як змоўшчыкі.

"Мяне прамянялі! — маланкава пранеслася ў галаве. — Я ж яе муж!" — Цяпер ён спахоўся той белай плямай ў форме сэрца, дзе змагаліся льюы. Ён са страхам схавіў нож і з усёй сілы ўсадыў яго паміж лаптакмі маладога чалавека.

— Што з табой? Табе дрэнна? — спытала яна здзіўлена.

— Надта позна, — прамовіў ён. — Адчуваю, што заўтра будзе дождж.

— Добра, тады я пасцялю табе, — праспявала яна. — Мяне не цікавіць, што будзе заўтра.

Улёткіся ў пасцель, настаўнік адчуў бязмерную стомленасць.

"Я занадта шмат выгіў, — падумаў ён. — Мяне блажыць, і будзе вельмі дрэнна, калі мяне званіце менавіта цяпер, як яна пакладзе руку на мой лоб, і я падамся ёй вельмі старым. Я павінен паквітацца з самім сабою ля яе гарачых каленяў, — падумаў ён і згадаў, як яна калісьці некаму казала: "Для самазабойцы, дарагі мой, найлепшы спосаб вылечыцца — атрымаць хоць нейкае канкрэтнае заданне, напрыклад, пачысціць абутак". Ён горка ўсміхнуўся.

"Якая я шчаслівая!", — прызналася яна з прагай уцехі і змаганчыся з дрэмонтай.

Але неўзабаве заснула, таму што настаўніка ахапіла бязмежная стомленасць.

Пераклад з румынскай
Анатоль БУТЭВЧ

З гэтага года на Беларусі ўпершыню пачалі рыхтаваць ваенных журналістаў для ваенных сродкаў масавай інфармацыі. Падрыхтоўку такіх кадраў распачаў ваенны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Пра падрыхтоўку прыёму і навучання па гэтай спецыяльнасці чытачам "ЛіМа" расказвае намеснік начальніка ваеннага факультэта, цэнтра ваеннай падрыхтоўкі і перападрыхтоўкі БДУ палкоўнік Андрэй ШКУРОЎ.

— Андрэй Робертавіч, раскажыце, калі ласка, колькі чалавек вы налічылі для падрыхтоўкі ваенных журналістаў і ці вялікі быў конкурс?

— Я хацеў бы пачаць з таго, што наш факультэт створаны ў мінулым годзе. Набор на яго адбываўся па дзвюх спецыяльнасцях: "Хімія" (кірунак — радыяцыяна-хімічная і біялагічная абарона) і "Псіхалогія" (спецыялізацыя — маральна-псіхалагічнае забеспячэнне вайсковай дзейнасці).

З гэтага года да дзвюх вышэйназваных спецыяльнасцей дадаваліся яшчэ тры: "Журналістыка" (кірунак — друкаваная сродкі масавай інфармацыі, спецыялізацыя — ваенная журналістыка), а таксама "Правазнаўства" (спецыялізацыя — юрысаконсультская работа ў ваеннай сферы) і "Міжнародныя зносіны" (спецыялізацыя — міжнародныя зносіны ў ваеннай сферы).

Увогуле, у савецкія часы ваенных журналістаў рыхтавала толькі Львоўскае ваеннае вучылішча. За той час, які прайшоў пасля распаду СССР, пачаў вельмі моцна адчувацца недахоп у такіх кадрах. І вось у Беларусі, дарэчы адной з першых краін СНД, узняліся рыхтаваць такіх спецыялістаў.

Што тычыцца спецыяльнасці

"Журналістыка", то на яе мы налічылі шэсць чалавек: пяць хлопцаў і адну дзяўчыну. Конкурс склаўся тры чалавекі на месца. Сярод жадаючых паступіць былі прадстаўнікі ўсіх абласцей Беларусі. Падалі дакументы нават два выпускнікі

курсанты вучацца ў агульным патоку журфака, як звычайныя студэнты, толькі носяць ваенную форму і будуць прахадзіць у Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь. Першыя два гады навучання пройдуць на казарменным становішчы. На-

ракт (пасля першага курса), што яны будуць і надалей працягваць вучобу па абранай спецыяльнасці. Дзяўчаты адразу заключаюць такі кантракт, таму што яны не ваеннаабавязаныя.

Пасля заканчэння Белдзяр-

ных пасадах. Усе, хто скончыў вучобу на ваенным факультэце акрамя агульных прадметаў валодаюць ведамі па ваеннай палітыцы, па ваеннай дактрыне нашай краіны, і канцэпцыі нацыянальнай бяспекі.

— Колькі ўсяго ваенных сродкаў масавай інфармацыі на Беларусі, дзе змаглі б уладкавацца вашы выхаванцы?

— На Беларусі налічваецца чатыры ваенныя СМІ: часопіс "Армія", газета "Во славу Родины", тэлекампанія "ВоенТВ" і рэдакцыя сайта Міністэрства абароны РБ. Нашы выпускнікі могуць быць накіраваны ў гэтыя ці іншыя выданні. Можна, да прыкладу, каму-небудзь спатрэбіцца спецыялісты ў ваенным спецыялізацыі, кансультацыі ці аглядалнікі. Карацей кажучы, без работы ніхто не застаецца. Мы гарантуем стопрацэнтнае працаўладкаванне.

Віктар КАВАЛЁЎ

Журналісты ў пагонах

Мінскага сувораўскага ваеннага вучылішча і па выніках уступных экзаменаў абодва паступілі.

Уступныя экзамены здаваліся такія ж, як і на журфак БДУ, у агульным патоку. Гэта — вынікі цэнтралізаванага тэсціравання па беларускай ці рускай мовах, творчасць: творчае сачыненне і творчае тэсціраванне, а таксама прадмет "Чалавек, грамадства, дзяржава" — пісьмовае тэсціраванне. Прымалі іспыты не мы, а спецыялісты ў агульнай сістэме Белдзяржуніверсітэта.

— У чым адрозненне ў падрыхтоўцы ваенных журналістаў ад звычайнага навучання на журфаку БДУ?

— Асаблівасць навучання не толькі журналістаў, дарэчы, і ўсіх астатніх на нашым факультэце ў тым, што яны вучацца па вучэбных планах, якія створаны на ваенным факультэце. Але ж планы навучання на журфаку засталіся такімі, як і былі. Мы проста дадалі вайсковыя дысцыпліны за лік асаблівасцей нашага факультэта. Курсанты вывучаюць усе тыя прадметы, якія існуюць на факультэце журналістыкі ўніверсітэта, але дадаюцца ваенныя. Мы з імі праводзім спецыфічныя заняткі адпаведна раскладу. Вучым прадметам агульнавайскавай падрыхтоўкі.

Ёсць яшчэ адрозненні —

вучэнцы будуць забяспечвацца ўсім тым, чым і звычайныя курсанты ваеннай акадэміі: прахадзім, харчаваннем, формай і грашовым забеспячэннем.

— Які тэрмін іх навучання, і дзе яны будуць працаваць ці служыць пасля заканчэння ўніверсітэта?

— Вучацца нашы курсанты як і звычайныя студэнты — пяць гадоў. На перыяд навучання з імі заключаецца кан-

тракт на пяць год, што выпускнікі будуць праходзіць службу ва Узброеных сілах Рэспублікі Беларусь на адпавед-

расні — СБП праводзіць "вялікія" наборы кадраў. Па словах дырэктара **Кацярыны Груздавай**, моладзь цікавіцца арганізацыяй вельмі актыўна.

— Звычайна мы прыпыняем "мэтавы" набор, калі колькасць заяўнікаў перакроўвае тысячную мяжу. Калі б мы таго не рабілі, па нашых падліках, максімальны паток склаў бы 1,5-2 тысячы студэнтаў за "сезон".

Студэнт падае заяву, у якой пералічвае спецы-

Adobe Photoshop, Corel Draw, Macromedia Flash патрабуе пэўнай кваліфікацыі — затое і больш аплачваемая.

Перакладамі тэкстаў займаюцца пераважна студэнты факультэта перакладаў МДЛУ. Яны валодаюць англійскай, нямецкай, італьянскай, французскай, іспанскай і нават арабскай мовамі. Хлопцы і дзяўчаты выконваюць пераклады як мастацкіх, так і тэхнічных тэкстаў. Аб якасці кліент можа не турбавацца: студэнты 4-5-га курса ведаюць мовы не горш за дыпламаваных перакладчыкаў.

трабуюць выкананне хатняга задання і ажыццяўляюць любыя магчымыя кансультацыі. Студэнты, якія маюць музычную адукацыю, даюць урокі па сальфеджыю і літаратуры па музыцы.

Пагрузачна-разгрузачныя, падсобныя, сельгаспадарчыя працы не патрабуюць асаблівай кваліфікацыі, а таму выконваюцца студэнтамі як ВНУ, так і сярэдне-спецыяльных навучальных устаноў.

Зрэшты, ужо два гады пры СБП існуе музычна-ігравы тэатр "Серпанцін". За гэты час студэн-

прыехала. Аказалася, мала таго, што працы шмат за мізэрны заробак, — дык яшчэ і ўмовы антысанітарныя. Сказала, што нам такое "братэрскае супрацоўніцтва" не падыходзіць.

Затое нам даспадобы праграмы заходніх суседзяў. У гэтым годзе бюро мела дамоўленасць аб "адгруцы" беларускай працоўнай сілы ў Германію, у рамках праекта UrbanSocial. Беларусы жылі б разам з нямецкімі аднагодкамі, і агульная праца — канечне, па еўрапейскіх працоўных нормах — стымулявала б яшчэ і куль-

У дадатак да стыпендыі

Лета скончылася; але праблем з працаўладкаваннем у студэнцкай моладзі ад гэтага не паменела. Наадварот: попыт застаўся на тым жа ўзроўні, а сезонныя прапановы, такія як сельгаспадарчыя работы, зніклі з рынку. Хто дапаможа студэнту знайсці задавальняючую яго працу? Адказ мы пашукалі ў падраздзяленні УП "Моладзевая сацыяльная служба" — Студэнцкім бюро паслуг.

Маладыя людзі прыходзяць у Бюро пастаянна, але два разы на год — на пачатку года і ў ве-

льнасці, па якіх жадаў ці могуць працаваць. Усе заявы апрацоўваюцца Бюро, і працадаўца, які прыходзіць у СБП па выканаўцу, праглядае заявы ў пошуках патрэбнага яму чалавека.

Установа гэтая існуе вось ужо дзесяты год, і ўвесь час спіс паслуг, якія тут аказваюць, пашыраецца. Вельмі вялікі попыт на найпрасцейшы, з першага погляду, від працы. Камп'ютэрны набор тэкстаў — вось чым можа займацца практычна кожны студэнт. Да таго, шмат хто мае вопыт працы са звычайнымі праграмамі, такімі як MS Excel ці PowerPoint.

Будучыя спецыялісты ў сферы інфарматыкі такімі справамі не займаюцца: ім трэба заказы на камп'ютэрную графіку, анімацыю, дызайн. Праца з

Адзінае "але": на жаль, пераклады, зробленыя праз бюро, не маюць сілы натарыяльна зацверджаныя.

Некваліфікаваная праца заўсёды запатрабаваная, і каму яе рабіць, як не студэнтам, якім грошай вечно не хапае. Суіскальнікі з СБП памыюць і ўцяпляць вокны ў вашых кватэрах, офісах і крамах, адрамантуюць іх, а яшчэ і прыбярэць пасля рамонт.

Студэнты Мінскага педагогічнага ўніверсітэта здзейсняюць паслугу рэпетытарства па школьных прадметах. У сферу іх кампетэнцыі ўваходзяць беларуская, руская мова і літаратура, алгебра, геаметрыя, гісторыя, хімія, біялогія, замежныя мовы. Яны дапамагаюць на паглыбленым узроўні вывучыць той ці іншы прадмет, кан-

турыя сувязі паміж моладдзю дзвюх краін. Калі першая група была гатовая да адпраўкі ў Германію, нямецкае пасольства нечакана адмовіла ў візах.

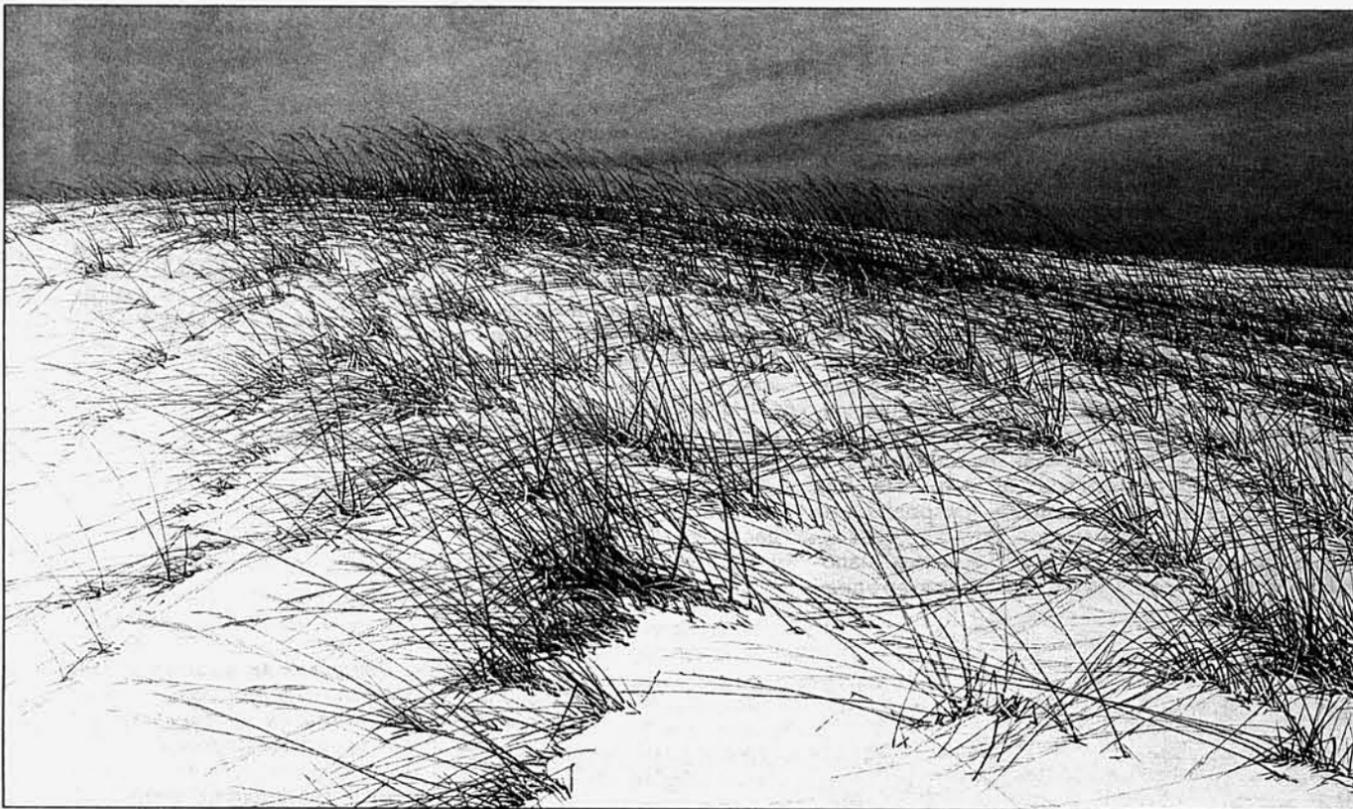
Усё ж такі, супрацоўніцтва з Еўропай — у планах на наступны летні сезон, а пакуль кадравае агенцтва канцэнтруе ўвагу на Беларусі, дзе, на жаль, не так шмат заказчыкаў. — ...Бо зусім няма нашай рэкламы, — тлумачыць дырэктарка СБП.

Тым не менш, надзеі СБП звязаны з новай дзяржаўнай праграмай падтрымкі Моладзевай сацыяльнай службы. Згодна ёй, з верасня МСС пашырае штат супрацоўнікаў, а само бюро атрымае статус кадравага агенцтва.

Мікалай АНІШЧАНКА

“Цісен Круп” прадстаўляе беларускае мастацтва

Сімвал буйнога нямецкага прамысловага канцэрна “Цісен Круп” — смешны металічны слонік. Некалькі лістоў загнутага жалеза ствараюць выразны мастацкі вобраз. Твор мастацтва натуральна прыжыўся ў свеце прамысловага бізнесу. Гэта ж проста і віртуозна размясцілі спецыялісты канцэрна ў сваім офісным памяшканні ў Дзюсельдорфе выставу сучаснага беларускага мастацтва. Вялікая зала, дзе звычайна праходзяць лекцыі і канферэнцыі супрацоўнікаў кампаніі, агульнай плошчай каля тысячы квадратных метраў, была падзелена перагародкамі на некалькі адкрытых для агляду памяшканняў. У гэтым своеасаблівым лабірынце глядач мог вольна сузіраць 150 твораў сямі беларускіх мастакоў, разнастайных па стылі, манеры, тэматыцы, каларыце.

Прыемнай нечаканасцю для немцаў стала і тое, што на адкрыццё выставы прыехалі самі аўтары. Бясконцыя пытанні, якія задавалі ім прысутныя госці, мелі часта прафесійны характар. І гэта невыпадкова. У Дзюсельдорфе, сталіцы федэральнай зямлі Паўночны Рэйн-Вестфалія — прамысловым цэнтры Германіі, працуюць і адна з буйнейшых у краіне акадэміі мастацтваў. Выяўленчаму майстэрству ў акадэміі вучацца таксама і студэнты з Беларусі. Горад насычаны мастацкімі галерэямі і музеямі. У маі гэтага года ў Дзюсельдорфе з поспехам прайшла выстава работ беларускага фотамастака і мастацтвазнаўцы Міхала Баразны.

Аднак такое рознабаковае знаёмства з беларускім мастацтвам у Дзюсельдорфе адбылося ўпершыню дзякуючы выставе “Мастацкая палітра Беларусі”. Арганізатарамі выставы выступіла Пасольства Рэспублікі Беларусь у ФРГ пры падтрымцы Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, а таксама канцэрна “Цісен Круп” і грамадскага аб’яднання “Беларуская акадэмія выяўленчага мастацтва”. У выставе прымалі ўдзел сямяра мастакоў: Віктар Альшэўскі, Уладзімір Зінкевіч, Валянціна Сідарава, Георгій Скрыпнічэнка, Анатоль Бараноўскі, Валерыя Шкаруба і іх малады калега Віктар Лагоўскі.

Сваімі жывапіснымі эксперыментамі вылучаецца заўсёды Віктар Альшэўскі. У знакі і сімвалы яго работ закладзены глыбокі філасофскі сэнс. Вобразная сістэма творчасці Уладзіміра Зінкевіча грунтуецца на пачуццёвым і эмацыянальным успрыманні. Яго творы вылучаюцца складанымі асацыяцыямі і парадоксамі. Іншасказальныя працы Георгія Скрыпнічэнкі нечым падобныя да тэатра абсурду, у

якім няма месца ні логіцы, ні залішняй пачуццёвасці. Свет творчых фантазій Валянціны Сідаравай населены добразчылівымі персанажамі, ён па-дзіцячы шчыры і наіўны. У экспазіцыі выставы былі таксама прадстаўлены творы двух вядомых беларускіх жывапісцаў Анатоля Бараноўскага і Валерыя Шкарубы. Біблейскія знакі і сімвалы беларускай зямлі спалучае ў сваіх карцінах Віктар Лагоўскі, самы малады ўдзельнік выставы.

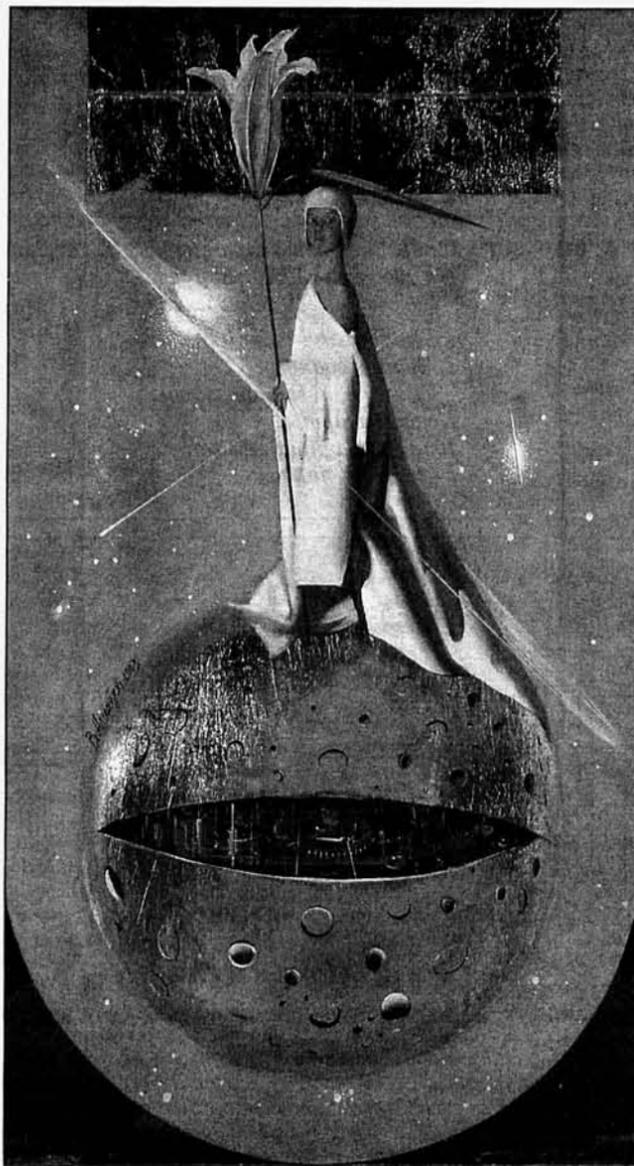
Кожны з мастакоў — індывідуальнасць. Але іх аб’ядноўвае імкненне да духоўнай шчырасці, што з’яўляецца мацнейшымі набыткамі беларускай мастацкай школы.

Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь невыпадкова распачало актыўную прапаганду беларускага мастацтва. Вось ужо некалькі гадоў у будынку МЗС у Мінску штомесяц адбываюцца выставы-прэзентацыі беларускіх мастакоў розных стыляў і жанравых накірункаў, якія арганізоўвае Музей сучаснага выяўленчага мастацтва. Працуюць з майстрамі пэндзля і паліграфіі. Так, некалькі гадоў таму ў Рыме па ініцыятыве тагачаснага Надзвычайнага і Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь у Італіі Наталлі Дрозд паспяхова прайшла выстава групы беларускіх мастакоў. Узровень майстэрства беларускіх творцаў, заўжды здзіўляе еўрапейскага глядача. Калі ж творы мастакоў прэзентуюцца ад імя дзяржавы на прэстыжных міжнародных пляцоўках, гэта становіцца сапраўдным поспехам нашай мастацкай школы.

Выстава “Мастацкая палітра Беларусі” ў Дзюсельдорфе пер-

шая ў шэрагу акцый, якія будзе праводзіць Міністэрства замежных спраў РБ у краінах Еўропы і СНД на працягу некалькіх гадоў. Чаму менавіта Германія стала першай у гэтым шэрагу? Гэта краіна з’яўляецца другім пасля Расіі гандлёвым партнёрам Беларусі. А кампанія “Цісен Круп” зацікаўлена ў супрацоўніцтве з беларускімі прадпрыемствамі. Прафесійная зацікаўленасць падштурнула кіраўніцтва кампаніі да знаёмства з нашай краінай праз арганізацыю выставы. Бо самая ўніверсальная мова пазнання адзін аднаго — мова мастацтва.

Наталля ЖОГЛА

У верасні споўнілася:

75 гадоў з дня нараджэння драматурга. Міколы МАТУКОўСКАГА, аўтара зборнікаў “П’есы”, “Мудрамер”, шэрагу драматычных твораў, кінасцэнарыяў, дакументальных і публіцыстычных твораў.

80 гадоў з дня нараджэння Артура ВОЛЬСКАГА, паэта, празаіка, аўтара казак для дзяцей і драматычных твораў. Вядомыя яго паэтычныя зборнікі “Выратавальны круг”, “Чалавек, якому баліць”, апавяданне-эсэ “Хлеб — усяму галава” і інш.

85 гадоў з дня нараджэння празаіка Алеся АСІПЕНКІ, які выпусціў у свет больш за дзесяць зборнікаў апавесцей і апавяданняў, сярод якіх “Пяцёра адважных”, “Вогненны азімут”, “Непрыкаяны маладзёк”, “Святыя грэшнікі” і інш.

90 гадоў з дня нараджэння Лукаша КАЛЮГІ, аўтара зборніка апавяданняў “Ні гасць, ні гаспадар”.

90 гадоў з дня нараджэння Рыгора ЖАЛЯЗНЯКА, аўтара паэтычных зборнікаў “Першы вытап” і “Вясновыя будні”.

СПАДЧЫНА

Як даводзіцца бываць у Тураве, дык абавязкова наведваю знакаміты краязнаўчы музей. Тут мяне надта вабіць мастацкая карціна, што адлюстроўвае панараму старажытнага гарадка. На пярэднім плане красуецца паруснік з двума чалавекамі. На беразе ракі ля хмызняку віднеюцца гэтаксама людзі. Замілаванасць і нейкае ўнутранае хваляванне апаноўвае мяне. Якімі яны былі — тураўчане? Як жылі, чым займаліся, што ім марылася, якія праблемы іх турбавалі, чаго хацелі? На такія і ім падобныя пытанні ніколі канкрэтнага адказу не атрымаеш — толькі здагадка тут нам папалечнік.

Не ведаў аўтара той карціны. І вось зусім нядаўна даведаўся, хто пісаў гэты памятны гістарычны твор, калі ў рукі трапіла кніга “Беларусь у малюнках Напалеона Орды (другая палова XIX стагоддзя)”.

Мастацкая паэма

Напалеон Орда нарадзіўся 11 лютага 1807 года ў радзінным маёнтку Варацэвічы Пінскага павета Мінскай губерні (цяпер вёска Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці). Пачатковую адукацыю атрымаў у сям’і. Пуцёўку на фізіка-матэматычны факультэт займеў у Свіслацкай гімназіі. Вучыўся лёгка і старанна. Але курс не закончыў, бо быў звольнены за прыналежнасць да тайнага студэнцкага таварыства “Заране”, члены якога хацелі незалежнасці Рэчы Паспалітай. Актыўна ўдзельнічаў у паўстанні 1830 — 1831 гадоў, нават вызначыўся — атрымаў Ордэн залатога крыжа. Паўстанне задушылі. Н.Орда эмігрыраваў праз Аўстрыю і Швейцарыю ў Італію, адтуль затым перабраўся ў Парыж. Тут развіліся шматгранныя здольнасці творчай натуры — арыентаваўся на музыку і жывапіс. Пісаў паланезы, вальсы, серэнады, мазуркі. Займаўся літаратурна-метадычнай творчасцю. У жывапісе мастацкая зацікаўленасць былі археалогія і архітэктура.

Пасля амністыі вяртаецца на радзіму. Многа вандруе па Беларусі, Літве, Польшчы і Украіне. Падарожжа прывяло яго ў старажытны Тураў. Так з’явілася карціна “Выгляд горада”, якую я згадаў на пачатку допісу. Анатацыя такая: “Малюнак раскрывае панараму горада ў 1860-я гады з боку р. Прыпяць. У сілуце пануюць архітэктурныя дамінанты драўляных цэркваў — Праабражэнскай (1800 г., не захавалася) і Ільінскай (1851 г., захавалася ў перабудаваным выглядзе), узведзеных на Замкавай гары на месцы Мураванага храма XII стагоддзя. Злева манументальны драўляны будынак, верагодна, архірэіскі палац. Літаграфія з малюнка каля 1868 г.”. Такіх малюнкаў у гэтай кнізе сабрала 122 — усе яны сведкі далёкай даўніны. Да кожнага малюнка прыкладзена кароткая, змястоўная анатацыя-тлумачэнне.

Гомельшчыну тут прадстаўляюць: г.п. Тураў, палац Паскевічаў (г. Гомель), в.Турск (Рагачоўскі раён), в. Хальч (Веткаўскі раён).

Добрую справу зрабіў у свой час Напалеон Орда, што пакінуў нам такую цудоўную памяць. Справядліва называюць тут мастака песняром беларускай старажытнасці.

Кожны асобны малюнак — гэта пэўны раздзел своеасаблівай мастацкай паэмы, якая паказвае нашу Беларусь у далёкія гістарычныя часы.

Васіль МАРКЕВІЧ

РЫГОР РЭЛЕС

Памёр Рыгор Львовіч Рэлес. Апошні з магікан колісь багатай на самабытныя таленты, шырока чытанай на мове ідыш і ў перакладах суполкі яўрэйскіх пісьменнікаў Беларусі.

Бадай, не знайсці ў свеце ніводнай развітой літаратуры, у ліку працаўнікоў якой — нярэдка вельмі прыкметных — не было б яўрэйскай. А вось яўрэйскіх пісьменнікаў, чыя літаратурная прадукцыя пры нараджэнні клася б на паперу па-яўрэйску, усё меншае. Агаваруся толькі, што пад яўрэйскай маю на ўвазе мову ідыш. Пра літаратуру на іўрыце — адноўленай і агульнай ва ўжытку цяпер у Ізраілі, — уяўленне маю нулявое.

Але Рэлес, якога не стала на дзесяцігоддзі другім годзе жыцця, узгадаваўся менавіта ў стыхіі гаворкі шматлікіх па часе яго маленства яўрэйскіх мястэчак па-над Прыпяццю і Дняпром, Дзвіной і Нёманам, — цяпер іх не засталася ніводнага. І друкавацца пачаў у трыццаці гады мінутага стагоддзя вершамі з мелодыкай гэтай гаворкі. Верыў, што так будзе заўжды, бачачы, як добра купляецца ў кнігарнях надрукаванае па-яўрэйску.

Сталася, усім вядома, інакш. Яму, можна лічыць, пашанцавала: не пасадзілі ў пасляваенныя сталінскія гадзі, калі факта дачынення да яўрэйскай культуры было дастаткова, каб чалавек заняўся органамі дзяржбяспекі. Але беспрацоўя і безграшоўя з прычыны ідэалагічнага недаверу папаспытаў. Пакуль з цяжкасцю не ўладзіўся настаўнічаць — выкладаць у вярхняй школе рускую мову. Уладзіўся надоўга, да пен-

сійных шасцідзесяці. Па-руску ж пачаў пісаць, калі пасля Сталіна ў дзяржаве трохі пасвятлела. У сувязі з гэтым успамінаецца з Хаіма Мальцінскага, паэта высокай пробы, абязножанага ў часе вайны афіцэра, які тым не менш у пасляваенную антысеміцкую вакханалію быў абвінавачаны чортведама ў чым, зняволены. У хрушчоўскую адлігу быў вызвалены, рэабілітаваны. Вырасьціў небарака паспрабаваць сябе ў рускім вершаскладанні. Ды ёсць у яго такое прызнанне:

Писал, друзья,
я с правой стороны,
Сейчас старательно пишу
я с левой.

Но те же мысли
в строки вложены,
И те же чувства и надевы.
И дочерям моим понятен
я во всем

На русском языке родном.
Лишь иногда,
Когда беру я новую тетрадь,
То путаю,
С какой мне стороны начать.

Думаю, зразумела, аб чым тут гаркавы ўздых: па-руску пішацца-чытаецца злева направа, па-яўрэйску — справа налева.

Дык, шчыра кажучы, кожны раз, калі знаёміўся з Рэлесавым рускамоўным, не мог я пазбавіцца адчування, што аўтар гэтых твораў гаворыць сам сабе тое самае. Без "мамэ-лошн" — гэтак па-яўрэйску вымаўляецца "матчына мова" — пісьменнік Рэлес пераставаў быць творцам, вартым так называцца — пісьменнік.

Вядома, ён ніколі не перапыняў творчага самавыяўлення на "мамэ-лошн". Друкаваўся ў яўрэйскім часопісе, што выходзіў у Маскве. Выпусціў там дваццаць гадоў назад кнігу апавяданняў на ідыш. Публікаваўся ў замежных роднамоўных выданнях. А калі ў апошнія дзесяцігоддзі ў краіне ўзварушылася яўрэйскае грамадскае жыццё, з радасцю кінуўся ў яго вір. Працаваў выкладчыкам ідыш, кансультаваў па яўрэйскай этнаграфіі і гісторыі яўрэйскай культуры на Беларусі. Быў заўзятым удзельнікам нацыянальных імпрэз. Ва ўсім гэтым яго нікому ўжо не замяніць.

Я заўсёды бываў рады сустрачы з ім. Жывучы адзінока, ён кожны раз прасіў заходзіць часцей, браў з мяне слова абцячання. Выканаць абцячанае калі выпадала, калі не.

Цяпер застаецца шкадаваць аб гэтым.

Уладзімір МЕХАУ

МІКОЛА КУПРЭЭЎ

Яшчэ не паспелі пахаваць прывезены з-за мяжы прах Алеся Асташонка, як ва ўнутранай эміграцыі сканаў Мікола Купрэў...

І дзякаваць Богу (хоць грэх казаць), бо "такіх нечалавечых пакутаў нармальны чалавек не вытрымаў бы" (па словах доктара). Гэтка, відаць, няясная кара яму за яго жыццё... "Хай згіне, Лёна, дзень, у каторы я нарадзіўся, і ноч, у каторую я быў зачаты..." — так напісаў ён у адным з апошніх лістоў да мяне, накрэмзаўшы гэтыя словы на шэрай шэрхлай паперы — зверху-ўніз, быццам адбіткам сардэчнай кардыяграмы. А не так даўно шаптаў засмяглымі вуснамі Ганне Хадаровіч — апошняй і, бадай, адзінай, хто блізка апекаваўся ім да астатніх дзён: "А я, Аня, нават засліліца не дам рады, бо для гэтага ж мне трэба хоць на ногі ўстаць, а я не магу-у-у..."

І — не. Бог злітасціўся. Памёр Мікола пакутнай, але сваёй смерцю. Зрэшты, яе могуць засведчыць усяго некалькі чалавек: санітары Дома састарэлых, што ў пасёлку Лясное пад Баранавічамі, яго родная сястра Валяціна з дачкой, поп з мясцовай парафіі, двое выпадковых вяскоўцаў, Ганна Хадаровіч ды пружанскія літаратары Мікола Антанюскі і Мікола Папека, якія і пахавалі аднаго з апошніх нашых выклятых ПАЗТАЎ на могілках вёскі Міхневічы непдалёк ад Івацэвіч, — пад маладым дубам, поруч з бацькам... які, між іншым, не хацеў яго чуць і бацьчы... Аднак чалавечая Прырода распарадзілася іначай: і сынаў Хаас, у рэшце рэшт, супакоіўся пры бацькавым Ладзе... Мікола і сам быў часткай зямной прыроды: ні каранем, ні кронай, ні плодам, а — лістам пад ветрам... Таму на спіне года зямля ўзяла яго хутка і неўпрыкмет, як свайго... Анішто са сталінных сяброў і твораў нават не паспеў сыгнуць жвіру наўзда-

гон яго праху... Так спышаліся ўсе канчаткова збыць яго з гэтага свету. І родныя і чужыя... Ды і сам аўтар сямі аўтабіяграфічных апавесцяў і дзвюх ужо даўно рарытэтных кніжачак паззі (адна з якіх была названа данельга прароча: "НЕПАЗБЕЖНАСЦЬ"), яшчэ змоладу цураўся людзей — збягаў, сыходзіў, з'язджаў — уцякаў, як ад уласнай гібласці, пакуль не змогся і не знерухомеў, спазнаўшы ўсю трагедыю сутнасць чалавечага выраку. Сапраўды:

И куды паспешалися так,
Напружаючи все свое силы,
Кали циха паузуны чарвяк
Усё ж дагнаў нас
ля самай магілы!

Недзе, жывучы сваім клопатам, не ведаюць, а, магчыма, і не хочучь ведаць пра яго скон дзве былыя жонкі, дачка і сын... І шмат яшчэ якіх людзей... Што ж, няхай. Ён і сам не ведаў такога пачуцця як шкадаба. У тым ліку і ў адносінах да самога сябе...

Але гэта ён сутаргавым намаганнем волі пісаў у апошніх "Лістах з млына" (са свайго апошняга перамолу і незвароту), нібы ўжо адтуль: "Каця, тут у мяне вечарэе. Я толькі што адышоў ад акна. Над рэчкай, над чаротам паўстае светлы туман. У двары, чуно, цёпла, а ў мяне дык і душа нават. Пахне мёдам. А што там у вас за вокнамі! Працягну табе руку праз туман"... Так-так, як ні дзіўна — пры ўсім пры тым — да самага скону свайго захоўваў ён цнатлівую натуру і тонкую дакладную душу — сцодзеначыстую, люстраную, як першы перададзімы лядок, на якім з віскам і рогатам коўзаецца бяспамятная людская дзятва...

Ды ён нават на тых бюракратаў і кар'ерыстаў не крыўдаваў, якія, забраўшы ў яго Дзяржаўную купальскую прэмію (прагаласаваную, дарэчы, і зацверджаную камітэтам!), неўзабаве "па-сяброўску" аддзячылі яму цэхавай — куляшоўскай... Мабыць, каб не абцяжарваць яго вандруную кайстру: на чарніла, маўляў, хоць... І калі шчыра, то хапіла... І нават штосьці засталася. Будзе задаткам на сціплы помнічак. Знайшліся б толькі людзі на гэты клопат... Зноў жа, у "Мастацкай літаратуры" паабяцалі выдаць кніжку яго арыгінальнай прозы "На вуліцы Карла Маркса з Пазтам". Можна, і выдадуць...

Пэўна адно, як заўсёды, збучее і забудзецца на гэтым свеце ўсё часовае, пустое і эфемернае. Застаецца ж, як і спрадвеку заставалася, усё шчырае, узніслае і бескарыснае... Хочацца верыць, што і на тым — таксама...

А значыць, той-сёй з нас тады-сяды ўспомніць, што недзе

Там, у тым далёкім сельсавеце,
ляжыць зямля сырая на паэце.
Няўжо і яна не стане яму пухам?..

Леанід ГАЛУБОВІЧ

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарова, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lhm.by
Адрас у Інтэрнеце — www.lhm.by

Рэдакцыйна- выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва»

прымае да разгляду:
выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.
Вул. Захарова, 19,
тэл.: 284-66-71.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Мы- беларусы

Беларусь мая,
Тэся мая...

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ РАНА

1941 — 1945

НАША ПЕРАМОГА

Чырвоная
кніга

Кнігі можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны адрэкламарнага і рэкламнага дзейнасці: 284-66-71; 284-84-62.

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІV КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!

Ідзе падпіска на чацвёрты квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)
на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)
на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Польмя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

«Нёман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)
на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» не паставіла сваё выданні («Польмя», «Малодосць», «Нёман», «Всемирная литература», «ЛІМ») у магазіны і кіёскі УП "Белсаюздрук" абласцей для продажу ў розніцу.

Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦА на часопісы і газеты.

Сімфонія фарбаў

Восень! Залатая восень! Калі яна прыходзіць і наступае гэта святлістая і крыху журботна-журлівая пара? Па календары — кожны ведае — першага верасня. Але хіба гэта межавы слуп, які дакладна вызначае поры года, і менавіта вось з гэтага дня пачынае блякнуць, зьвідаць прырода: жоўкнуць і брацца золатам палеткі і лісце на дрэвах, а далячыні дыхаць халадамі, што ідуць, спяшаюць ледзь не з самага полюса.

У кожнага з нас бывае свая непаўторная восень, і кожны сустракае яе па-свойму. Адзін з радасцю і здзіўленнем, другі з тужою і самотай. А восень, падобная да маладой кабеціны ці ў самай спелай сіле дзясны, спяшае сваёй залатой сцяжынай, дагодліва ўсланай лістотай, што адгаманіла, адтрапятала на кронах дрэў і з бляшаным шоргам асыпаецца долу. Ніхто не замінае, ніхто не перашкаджае восені ступаць па апалым лісці. Яна тут не гасця, што прыязджае здалёк на дзень-два, а падчас і на ўвесь тыдзень у адведкі, а самая, што ні ёсць, уладная гаспадыня, якая валодае такой вялікай, мэрна-нзмеранай, гаспады: кінь позірк направа — тыя самыя абсягі, пакуль можа згледзець вока.

Хаця восень і прыгажуня з прыгажунь, ну проста царэўна, але яна не беларучка, не з тых, хто не любіць і не хоча шчыраваць у полі ці на агародзе, маўляў, ат, неяк жа будзе, пражыву не надта выжыльваючыся і не надта натужваючыся. Як і кожная клапатлівая гаспадыня, якая дбае пра сваю сям'ю, баіцца, каб у яе не прапала хоць маленькае каліўца добра, — а таму і кажучь, што ў восені турбот поўны рот. З далёкай даўніны людзі зазначылі: прыйшла восень — работ восем! Ды часам іх бывае не восем, а ўсе восемдзесят восем! А, магчыма, яшчэ і больш. І з усімі трэба ўправіцца ўпару, даць ім рады.

Маецца ў восені адзін з усіх пільных клопатаў, адзін найпільны клопат: выбраць з баразён тое багацце, што мы завём бульбай, і якая стане пасля смакатой, ад якой за сталом не адцягнуць будзе і за вушы, што завязвалася ў зямлі

малымі вузельчыкамі, а потым праз усё лета гэтыя вузельчыкі паўнелі, набіраліся сілы, выпявалі. А калі ўе, бы курцы-квартухі, раскапусціўшыся на ўсю сваю раскошную шырыню, сядзела на іх, ці то заспаняючы барозны ад спякотнага сонца, якое магло высушыць зямлю на прысак, ці то аберагаючы, як залатыя самародкі, немалую сямейку круглых, падобных да маленькіх планет, бульбін, чакаючы таго дня і часу, калі можна будзе пакінуць гняздоўе, маўляў, бярыце, людзі, ды выграбайце тое, чаго вы чакалі, дзеля чаго рупіліся ад самай вясны, не шкадуючы ні сілы, ні здароўя, спадзеючыся, што зямля аддзячыць за іх шчыраванне і клопат.

Сапраўды, восень як усё роўна кожны раз гаворыць: выварочвайце, гаспадары, карчэўе бульбоўніка ды грабіце-выграбайце свой набытак і нажытак, тое смакоцце і наедак, за якога ва ўсім свеце няма нічога смачней! Нішто не заменіць бульбу-бульбачку: ні бананы, ні абрыкосы, нават апельсіны, якія завозім са спякотных Апенін. Яны прыдаюць-

ца, надакучваюць, а бульба-бульбачка — аніколі і нізашто!

Каму з былых вяскоўцаў не помніцца разварыстая, белая, як снег, бульба і ядраныя, хрупасткія і салёныя гуркі. Усё гэта сёння здаецца казкай і засталася недзе далёка-далёка, за небасхілам часу, за смугой гадоў, што адыходзяць, адпльваюць у нейкае нязведанае для нас бяздонне, прымушаючы ўспамінаць саму незвычайную пару года, чарадзейную восень, з усімі яе дзівосамі і прыгажосцю.

Восеньскія дні бываюць усялякімі: святліста звонкімі, з высокім і глыбокім небам, прадзьмутымі і праяснымі сцюдзёнымі вятрамі-скразнячкамі, падчас імжыстымі і да нудоты дажджлівымі. Восень чаргуе іх, забавляецца імі, як цыркачка-жанглер сваімі кольцамі-абручамі, падкідваючы іх угору з добры дзiesiąтак і ловачы на ляту, не даючы ўпасці долу. Але самыя жаданыя, самыя шчаслівыя і дзівосныя дні, калі ўжо напалову свеціць сонца, калі ўжо дрыжыць пад мяккім подыхам ветру апошні ліст на алешыне ці бярозе, трымаючыся з апошніх сіл,

каб, крыў Божа, не адарвацца і закружыцца; калі далячынь зробіцца празрыстай-празрыстай, нібы вымытае шкло, а ў душы паселіцца нейкая святлістая журба і адначасова прадчуванне чагосьці непадступна-шчымлывага, таго доўгачаканага, што так рэдка прыходзіць да нас.

А тым часам, стоячы дзе-небудзь у бязлістым садзе ці на беразе глыбакапыннай рачулкі, нечакана недзе высока-высока ў бязмежнай глыбіні неба, пачуеш тужлівы і гэты распачны крык, які адгукнецца ў сэрцы, і ад яго заные душа. Узнімеш угору голаў і пабачыш над сабой у небе жураўліны клін. Божа, які ён балючы, які ён шчымлывы гэты апошні развітальны крык восеньскіх жураўлёў, што адлятаюць у вырай.

А на балотах і нізкіх лясных мясцінах, што ўсланы мохам, нібы апусціцца з небасхіла ранішняе барвовае зарыва, — загацца густой чырванню буйныя зіркатыя журавіны. Гэта полымя паўзападпаўзае да сасняку, што стаіць на ўскрайку балота, і робіцца ажно вусцішна-баязна —

толькі б не падпаліла яго, не пайшоў бы гуляць пажар!.. На гэта зарыва, на гэта полымя з самага ранку спяшаюць людскія галасы. Гэту чырвань, гэта полымя, якое не апякае, а наадварот, студзіць пальцы і далоні, зграбае, збірае рупнасць у ведры і кошыкі, і пад вечар, ледзь разгнуўшы спіну, нясе дахаты.

Ягднікам — журавіны, грыбнікам — баравікі, апенькі і лісцікі! Кожнаму сваё, і свой набытак і ўдача, па яго рупнасці і шчыраванню. Шчыруеш, як пчала, — будзе на сталі і да стала!

Восень, яна сяброўка і дарачыца, равесніца і настаўніца. Восень гарыць і палае кастрамі рабін, і адначасова запальвае сэрцы людзей гарачым і трапяткім пачуццём, верай і надзеяй. Восень як бы ачышчае нашы душы, нібы прадзімае іх скразнячкамі, высьвечвае тое, што адбывалася даўным-даўно, дапамагае азірнуцца на мінулае, паразважаць пра будучае і заўтрашні дзень!

Васіль МАКАРЭВІЧ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе
ўзнагароджаны ордэнам
Дружбы народаў

ГАЛОЎНЫ
РЭДАКТАР

Анатолий
КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

Святлана
БЕРАСЦЕНЬ,

Леанід
ГАЛУБОВІЧ,

Наталля ДЗЯНІСАВА,

Віктар КАВАЛЁЎ,

Вольга КУРТАНІЧ,

Віктар ПАТАПЕНКА —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

галоўны
рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага
рэдактара — 284-66-73

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-79-65
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-81-53
паэзіі, літаратурнага жыцця,
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы — 284-66-73
музыкі, тэатра, кіно
і выяўленчага
мастацтва — 284-81-53
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

Электронны адрас:
e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце —
www.lim.by

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
РВУ "Літаратура і Мастацтва"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
г. Мінск,
пр. Ф. Скарыны, 79

Індэкс 63856 Наклад 2440
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісанні ў друк
25.08.2004 у 11.00

Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь
Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
"Літаратура і Мастацтва"

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ — 1441

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12